

श्रीसत्यविजयस्मारक जैनग्रन्थमाला नं० १३.

पूज्यपादपरमगुरु आचार्यश्रीविजयनीतिसूरीश्वरपाद-
पदमेभ्यो नमः ।

सुविहितपूर्वाचार्यप्रणीता

॥ गुरुतत्त्वसिद्धिः ॥

प्रकाशक-

श्रीसत्यविजयस्मारकजैनग्रन्थमाला.

श्रीसत्यविजयस्मारक जैनग्रन्थमाला नं० १३.

॥ ॐ ॥

अहम् ।

पूज्यपादपरमगुरु आचार्यश्रीविजयनीतिसूरीश्वरपाद-
पदमेभ्यो नमः ।

सुविहितपूर्वाचार्यप्रणीता

॥ गुरुतत्त्वसिद्धिः

संशोधक—

अनुयोगाचार्य-पन्न्यासश्रीहर्षविजयगणेशिष्य-

मुनिश्रीमानविजयः

प्रकाशक-श्रीसत्यविजयजैनग्रन्थमालायोः

कार्यवाहकः—

बालाभाइ मूलचन्द्र शाह, अम्बिकापुर

वीर सं० २४२४]

सत्य सं० २२९

[सन्ने १९२८

प्रथमावृत्तिः,

मूल्य १० आना.

प्रत ५००

❀ प्रस्तावना. ❀

सुज्ञवाचक! जन्म जरा मरण रूप जलवडे परिपूर्ण, सर्व जगत्ने गली जवामां समर्थ एवा लोभरूप बडवानले करीनेयुक्त, विषयरूप तरंगोए करीने चपल एवा संसारसमुद्रने विषे अनादि कालथी परिभ्रमण करता भव्यात्माओने संसारना दुःखथी मुक्त थवाने माटे तीर्थकरोए सद्देव गुरु धर्म रूप तत्त्वोनुं आराधन करवानुं कहेलुं छे, अठार दूषण रहित अने बार गुणे करीने युक्त एवा अ-रिहंत ते देव, पंचाचारना परिपालक ते गुरु अने केवलीकथित ते धर्म ए त्रणे तत्त्वो प्रत्ये परिपूर्ण श्रद्धा ते सम्यक्त्व, ए सम्यक्त्व ज मोक्षनुं असाधारण कारण छे के जेना विना ज्ञान अने चारित्र प-ण यथोक्त फल आपी शकता नथी ए त्रणे तत्त्वोनी अंदर गुरुत-त्त्व मुख्य छे ? केम के जीवोने देवतत्त्व अने गुरुतत्त्वनुं स्वरूप ब-तावनार गुरु महाराज होय छे, श्रीपाल चरित्रमां पण कहेलुं छे के-

कारणं देवधर्माणां तत्त्वे भवति सद्गुरुः ।

स गुरुर्निन्दितो येन त्रयस्तेनावधूनिताः ॥ १ ॥

भावार्थः— देवतत्त्व अने धर्मतत्त्वनी प्राप्तिमां उत्तम गुरु महाराज कारणभूत छे केमके तेमना उपदेश विना ए तत्त्वोनुं यथा-र्थ ज्ञान थइ शकतु नथी, माटे जे गुरु महाराजनी निंदा करे तेणे त्रणे तत्त्वोनुं अपमान कर्युं समजवुं, मुनिसुन्दरसूरीश्वरजी महा-राज पण ए वातने पुष्टि आपता अध्यात्मकल्पद्रुममां लखे छे के-तत्त्वेषु सर्वेषु गुरुः प्रधानं हितार्थधर्मा हि तदुक्तिसाध्याः श्रयंस्तमेवेत्यपरीक्ष्य मूढ ? धर्मप्रयासान् कुरुषे वृथैव ॥१॥

भावार्थः— सर्व तत्त्वोने विषे गुरुतत्त्व मुख्य छे, केमके आ-

સ્માને હિતકારક દાનાદિક ધર્મો ગુરુ મહારાજના ઉપદેશથી કરી શકાય છે માટે હે મૂઠ ! પરીક્ષા કર્યા વિના તેજ ગુરુનો આશ્રય કરતો નિર્રથક દાનાદિક ધર્મના પ્રયાસો કરે છે, આ ઉપરથી ગુરુતત્ત્વની શુદ્ધિની ઘણી આવશ્યકતા છે, પરંતુ અવસર્પિણી કાલના દોષથી જેમ પૃથ્વી આદિ પદાર્થોમાં રૂપ રસાદિની ઠાણી દેખાય છે, તેમ વર્તમાન કાલના સાધુઓ પણ તથાપ્રકારના સંઘયણ તથા શારીરિક બલના અભાવે કદાચિત્ અપવાદ રૂપે અતિચારનું સેવન કરતા હશે તેથી કેટલાક મંદબુદ્ધિ જીવો સિદ્ધાન્તની ગાથા બતાવીને સાધુઓને અવંદનિક કહે છે પરંતુ અપવાદપદે અતિચારના સેવન કરવા માગથી કાંઈ સર્વથા ચારિત્રનો અભાવ થતો નથી, ભગવતી સૂત્રમાં પાંચ પ્રકારના નિર્ગ્રન્થો કહ્યા છે, તેમાં બકુશને-ઉત્તર ગુણના વિરાધક અને કુશીલને તો મૂલ ગુણ અને ઉત્તર ગુણબલ્લેના વિરાધક કહેલ છે એ બન્ને નિર્ગ્રન્થો સર્વ તીર્થકરોના તીર્થપર્યંત અવસ્થિત હોય છે તેથી દેશકાલને અનુસરીને સર્વ શક્તિ કરીને ચારિત્રનું પાલન કરનારા સાધુઓ પણ બકુશ અને કુશીલ પળાથી ભિન્ન નથી માટે વંદનિકજ છે, એ વાતની ગ્રંથકારે સિદ્ધાન્તની સાક્ષીઓ આપીને યુક્તિપૂર્વક સારીરીતે સિદ્ધિ કરી છે તેથી એ ગ્રંથનું નામ યોજકે ગુરુતત્ત્વસિદ્ધિ રાखेल છે. આ પુસ્તકનો લગભગ ચૌદાની ભાગ સિદ્ધાન્તના પાઠોથી ભરપૂર છે ફક્ત બે આની ભાગ જેટલું લઘ્વાળ કર્તાનું દેખાય છે, પુસ્તકની અંતમાં ગ્રંથકારે પોતાનું નામ આપ્યું નથી, તેથી અમે સુવિહિતપૂર્વાચાર્યપ્રણીતા ઇટલુંજ નામ રાખ્યું છે,

આ ગ્રંથની બે પ્રતો અમને “ઢહેલાના ઉપાધ્યયના ખેઢારમાથી મળી છે, તેમાં એક પ્રત સાત પાનાની અને બીજી અગીયાર પાના-

ની અને પ્રાયઃ શુદ્ધ હતી એ વસ્તુ પુસ્તકોને આધારે સંશોધન કરીને આ ગ્રંથ છાગવ્યો છે, વાચકની સરલતાને માટે કેટલેક સ્થળે ટીપ્પણીયો પણ મુકી છે અને ગુજરાતી વાંચનારા પણ એનો લાભ લેઈ શકે તે માટે આદિમાં ગ્રંથપરિચય આપ્યો છે, ગ્રંથની અંતમાં પ્રતિમાગુણદોષવિચાર નામનું લઘુ પુસ્તક દાખલ કર્યું છે, જે વર્તમાનકાલમાં ઘણું ઉપયોગી છે એ પુસ્તકની એકજ પ્રત અમને ઢહેલાના મંદારમાંથી મળી છે, તેમાં બે પ્રકરણો છે, એક વિવપરીક્ષાપ્રકરણ અને બીજું વિવપૂજાસ્વરૂપ એ પુસ્તક બહુજ અશુદ્ધ હોવાથી અને બીજી આદર્શ પ્રત મળી શકી નહિ તેથી આ પુસ્તક બનતી રીતે સુધારીને છાગવ્યું છે એ વસ્તુ પુસ્તકોની શુદ્ધિ તરફ પુરતું લક્ષ્ય આપ્યું છે, છતાં ક્યાંઈ દૃષ્ટિદોષથી અથવા પ્રેસના દોષથી ભૂલો રહી ગઈ જણાય તો વિદ્વાનોએ ક્ષમા કરવી અને સુધારીને વાંચવું અગર એ ભૂલો સુધારીને કોઈ મહાશય અમને લખી મોકલશે તો બીજી આવૃત્તિમાં સુધારો કરીશું એવું શ્રદ્ધા ॥

અમદાવાદ.
સં. ૧૯૮૪. ફાલ્ગુન
શુક્લ પચ્ચમી.

લેખક:—
મુનિ શ્રી માનવિજય.

॥ શ્રીમત્પંન્યાસસત્યવિજયજીગણીનું જીવન ચરિત્ર ॥

૧ જન્મ, સાધુ ઉપદેશ.

હાલમાં માઝવા દેશથી ઓઝલતા સપાદલક્ષ દેશમાં લાઢ-
લું નામનું ગામ હતું. અહીં વેપાર સારો ચાલતો હતો. દૂગડ ગોત્ર-
ના વીરચંદ નામે શેઠ વસતા હતા, અને તેની ધાર્યાનું નામ વીર-
મદે હતું બંને ધર્મિષ્ઠ હતા, અને તેમને શિવરાજ નામનો પુત્ર થયો.
બાલપણમાં તેને ધર્મ પ્રત્યે સારી ભાવના હતી. એક દિવસ ત્યાં એ-
ક મુનિરાજ પધાર્યા. તેના દર્શનથી પોતાને ડંઢી છાપ પડી, અને-
ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામ્યો. મા અને માપને દીક્ષા માટે રજા આ-
પવા બહુ પ્રાર્થના કરી, આશ્વરે શિવરાજ એકનો વે થયો નહિ
અને તેણે મામાપને સમજાવી રજા લીધી, પછી મામાપે કહ્યું કે 'તું
લુંકામાં (હાલના સ્થાનકવાસી) દીક્ષા લે તો તે પંથના આચાર્ય-
ને તેઢાવી સારો દીક્ષા સમારંભ કરાવું ' ત્યારે શિવરાજે કહ્યું કે
જે ગચ્છ સુવિહિત— સારી વિધિ પાઢનાર છે અને જેમાં શુદ્ધ સા-
માચારી—ક્રિયા છે અને જેમાં જિનરાજની પૂજા કરી શકાય છે તે
ગચ્છમાં હું સંયમ લેવાનો હું. આથી મામાપે તપાગચ્છમાં પુત્રનું
મન સ્થિર જોડ શ્રીવિજયસિંહમૂરિને તેઢાવ્યા;પુત્રે તેમની પાસેઉત્સ-
વપૂર્વકદીક્ષા?૪વરસનીઉમરેલીધી,નામસત્યવિજયઆપવામાં આવ્યું.

૨ અભ્યાસ, ક્રિયોદ્ધાર.

આ પછી શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ ગીતાર્થમુનિ પાસેથી કર-
વા લાગ્યા, અને ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા પાઢવા લાગ્યા. આમની ક્રિયા બહુ
વિશ્યાતી પામી અને ઉત્તમ વૈરાગી પુરુષ ઓઢલાયા. પછી તેમને
ગચ્છની પરિસ્થિતિ જોતાં જણાયું કે ક્રિયામાં શિથિલતા બહુ છે
તો તેનો ઉદ્ધાર કરવાની જરૂર છે, તેથી ગુરુ આચાર્ય શ્રી વિજ-
યસિંહમૂરિનીરજાલડતેનાપ્રયાણઅર્થેવિહારકર્યો. 'રાસ'માં લખેછેકે:—

'શ્રી આચારજ પૂછીને, કરું ક્રિયા ઉદ્ધાર;

નિજ આતમ સાધન કરું બહુને કરું ઉપગાર.

श्री गुरुचरण नमी करी, करजोडी ते वारोरे;

‘ अनुमति जो मुजने दियो, तो करुं क्रिया उद्धारोरे. श्री

काल प्रमाणे खप खरुं, दोषी हलु कर्म दलेवारे;

तप करुं आलस मूकीने, मानव भवतुं फल लेवारे. ’ श्री.

गुणवंत गुरु इणि परे कहे, ‘ योग्य जाणीने सुविचारोरे;

जिम सुख थाय तिम करो, निज सफल अवतारोरे. ’ श्री.

धर्म मार्ग दीपाववा, पांगरीया मुनि एकाकीरे;

विचरे भारंडनी परे, शुद्ध संयमसुं दिल छाकीरे. श्री.

सहे परिषद आकरा, शोषे निज कोमल कायारे,

क्षमता समता आदरी, मेली सहु ममता मायारे. श्री.

एक दिवस श्री सत्यविजयजीए श्री विजयसिंहमूरिने कहुं
के ‘ आपनी आज्ञा होय तो हुं क्रियोद्धार करुं. द्रव्य, क्षेत्र काल
अने भाव प्रमाणे संयम पाळुं. ’ आचार्य कहुं के ‘ जेम सुख थाय
तेम करो (जहा सुखखं देवाणुप्पिया) ’ आधी सत्यविजयजीए
धर्ममार्गनेदीपाववा भारंडपक्षीनी पेटेअप्रमत्तपणेएकाकीविहार कर्यो.

३ विहार.

मेवाडना उदेपुरमां चोमासुं कर्युं. घणा लोकोने प्रतिबोध आपी
धर्ममां स्थिर कर्यो. छट्ट छट्टना तप करवा लाभ्या. त्यांथी मारवाडमां
आव्या. त्यां पण जैनधर्म घणाने पमादथो. पछी मेडता गाममां के
ज्यां श्री आनंदघनजी पण ते प्रसंगे रहेता हुता अने ज्यां हाल ते
मनी देरी छे त्यां आवी चोमासुं कर्युं. अहींथी विहार करता ना-
गोर आवी चोमासुं कर्युं, त्यांथी जोधपुर चोमासुं कर्युं एम देश
विदेश अप्रतिबंधपणे विहार करी लोकोपर परम उपकार कर्यो.

४. पन्यासपद सं. १७२९.

श्री विजयसिंहमूरिना पट्टाभीश श्री विजयप्रभमूरिण पोताना ह-
स्तथी सोजत गाममां सं. १७२९ मां सत्यविजयजीने पन्यास पद
आपवामां आव्युं हतुं. अहींथी पोते सादडीचोमासुंकर्यापछी गुजरा-

तमांअनेकस्थलेविहारकरताकरताश्रीसत्यविजयपाटण आवीपहोंच्या.

५ स्वर्गवास

क्रियानी उग्रताथी शरीर कृश थइ थइ गयुं हतुं, व्यासी वर्ष-
नी उमर हती अने वृद्धावस्था पूरी आवी हती तेथी पोते पाटणज वधु
वखत छेहला भागमां रह्या. अहीं राजनगरना शेठ सोमकरण शाह
ना पुत्र सुरचंदशाह पंन्यासजीने खास वांदवा अर्थे आव्या हता,
अने रुपैयादिक नाणावती तेमना अंग पूजना हता. कोइ श्रावको
उपवासनां व्रत लेता हता, कोइ बीजां व्रतो स्वीकारता हता एम
धर्मनो प्रभाव सारो देखातो हतो. अहीं संवत् (१७५६ ना)
पोष सुद १२ शनिवारने सिद्धियोने पंन्यासजी स्वर्गलोक सिधा-
व्या. आथी आखा नगरमां हाहाकार वर्ती रह्यो. धर्मी श्रावको सु-
गुरुना स्वर्गमननिमित्ते उत्सवकरताहता अने सोनारुपाना फूलउछा-
ळताहता. आना स्मरणार्थे पाटणमां तेवखते स्थूभ-स्थंभकयो हतो.

अन्य विगतो (१) वनवास,

श्री सत्यविजय महाराज संबंधी हकीकत रासमांथी उपर प्र-
माणे नीकळे छे परंतु बीजां स्थलोएथी जे जे विगतो प्राप्त थाय छे
ते अहीं जणावीए छीए. श्री आत्मारामजीकृत जैनतत्त्वादशमां पृ.
६-८ मां नीचे प्रमाणे जणाव्यु छे:—

“ श्री सत्यविजय गणीजी क्रिया उद्धार करी श्री आनंदघ-
नजी साथे बहु वर्ष सुधी वनवासमां रह्या; तथा महातपस्या यो-
गाभ्यास प्रमुख कर्तुं, ज्यारे बहुज वृद्ध थइ गया. अने पगमां चाल-
वानी शक्ति न रही त्यारे अणहिलपुर पाटणमां आवी रह्या. ”

आ वातने आ रासमांथी टेकोमळे छे. जुओ नीचे जणावेल छे के:—

धर्ममार्ग दीपाववा, पांगरीया हुनि एकाकी रे;
विचरे भारंडनी परे, शुद्ध मंयमशुं दिल छाकी रे.
सहे परिषह आकरा, शोषे निज कोमल काया रे;
खमता समता आदरी, मेली सहु ममता माया रे,

કીયો વિહાર મેવાડમાં ઉદેપુર કિયો ચોમાસો રે;
 ધર્મ પમાડ્યો લોકને, કીધો તિહાં ધર્મનો વાસો રે.
 છટે છઠને પારણાં કીધાં, તપ જાસ ન પારો રે;
 કાયા કીધી દુર્બલી, કરી અરસ નીરસ આહારો રે.

વલી અધ્યાત્મરસિક બનવાસી શ્રી આનંદઘનજી મહાત્મા ઘણે
 ભાગે મેહતામાં રહ્યા હતા, એવું લોકકથા પરથી જણાય છે, અને
 ત્યાં સત્યવિજયજીયે ચોમાસું કર્યું હતું એમ રાસમાં આપેલ છે. તેમજ
 શ્રી આનંદઘનજી, શ્રીયશોવિજયજી, શ્રીવિનયવિજયજી, જ્ઞાનવિમલ-
 સૂરિતથા શ્રીમાનવિજયઉપાધ્યાયઆદિસમકાલીનહતાએ નિર્વિવાદ છે.

(૨) પોતે કયા દેશના હતા.

સંવેગી પટ્ટાવલીના આધારે સત્યવિજયજી મેદપાટ (મેવાડ)
 દેશના હતા અને તેની આ નિર્વાણ સાક્ષી પૂરે છે; પરંતુ યતિવર્ગની
 પટ્ટાવાલમાં તે ગંધારના શાંતિદાસ શ્રાવક હતા એમ જે નીકળે છે
 તે સત્ય હોવાનો સંભવ નથી.

(૩) પીતવસ્ત્રાંગીકાર.

આ વસ્ત્રમાં સ્થાનકવાસી (અમૂર્તિપૂજક) પંથ વિદ્યમાન
 થયો, અને તેના સાધુઓ પણ શ્વેતવસ્ત્ર પહેરતા, તેથી શ્વેતાંબરીય મૂ-
 ર્તિપૂજક અને તેમની વચ્ચે ભેદ જાણવાનું બરાબર રહ્યું નહિ, તેથી
 કેટલાક સાધુઓએ પીતવસ્ત્ર પહેરવાનું સ્વીકાર્યું. યતિની પટ્ટવાલિ
 જોતાં શ્રી યશોવિજયજીએ કાથીયાં કર્યાં હતાં એમ જણાઈ આવે
 છે અને તેની સાથે વિજયપ્રભસૂરિને શ્રી સત્યવિજય ગણિએ ન વાં-
 ઘ્યા અને સામા પઢી કાથીયાં વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં એમ યતિની બૃહત્
 પટ્ટાવાલિમાં જોવામાં આવે છે. આનો નિશ્ચય આ નિર્વાણરાસથી
 થતો નથી, પરંતુ શ્રી સત્યવિજયજીની શિષ્ય પરંપરામાંજ થયેલા
 (જુઓ આગળ) પંડિત વીરવિજયજી આ સંબંધે કેંડ ઉલ્લેખ કરે
 છે તે તપાસીએ, તેઓ પોતાના ધમ્મિલકુમાર રાસ તથા ચંદ્રશેખર
 રાસમાં પોતાની જે પ્રશસ્તિ આપે છે તેમાં નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યું છે:-

तपगच्छ कानन कल्पतरूपम, विजयदेव सूरि रायाजी;
 नाम दशोदिश जेहनुं चावुं, गुणीजन वृंदे गवायाजी.
 विजयसिंहसूरि तास पटधर, कुमति मतंगज सिंहोजी;
 तास शिष्य सूरिपदवी लायक, लक्षण लक्षित देहोजी. १
 संघ चतुर्विध देश विदेशी, मलिया तिहां संकेतेजी;
 विविध महोत्सव करता देखी, निज सूरि पदने हेतेजी.
 प्राये शिथिलपणुं बहु देखी, चित्त बैरागे वासीजी;
 सूरिवर आगे विनय विरागे, मननी वात प्रकाशीजी. २
 'सूरिपदवी नवि लेवी स्वामी, करधुं किरिया उद्धारजी.'
 कहे सूरि 'आ गादी छे तुमशिर, तुम वश सहु अणगारजी.'
 एम कही स्वर्ग सधाव्या सूरिवर, संघने वात सुणावीजी;
 सत्यविजय पंन्यासनी आणा, मुनिगणमां वरतावीजी. ३
 संघनी साथे तेणे निज हाथे, विजयप्रभसूरि थापीजी,
 गच्छनिष्ठाए उग्र विहारी, संवेगता गुण व्यापीजी.
 रंगीत चेल लही जग वंदे, चैत्य धजाए लक्ष्मीजी;
 सूरि पाठक रहे सन्मुख उभा, वाचक जस तस पक्षीजी. ४
 मुनि सवेगी गृही निर्वेदी, त्रीजो संवेग पाखीजी;
 शिव मारग ए त्रणे कहीए, इहां सिद्धांत छे सांखीजी.
 आर्यसुहस्तिसूरि जेम वंदे, आर्यमहागिरि देखीजी;
 दो तिन पाट रही मरजादा, पण कलिजुगता विशेषीजी. ५
 ग्रहील जलासी जनतापासी, नृपभंत्री पण भलीयाजी.

अर्थ—तपगच्छ रूपी वनमां कल्पवृक्षनी उपमा पामेल श्री
 विजयदेवसूरि थया के जेनुं चावुं (मराठी 'चांगलुं'—सारुं)
 सुंदर नाम दशे दिशाए गुणीजनना समूहे गायुं छे; तेना पटधर,
 कुमति रूपी हाथीओमां सिंह जेवा विजयसिंह सूरि थया अने ते-
 ना शिष्य, लक्षणथी लक्षित-अंकित थयेल देहवाळा (सत्यविजय)
 सूरिनी पदवीने लायक थया.

दशे दिशाएथी चतुर्विध संघ आगळ्थी संकेत प्रमाणे तेने सूरिपद आपवा भेगो मळथो, (श्री सत्यविजय) पोताने सूरिपद आपवा माटे आ संघने जुदी जुदी जातना महोत्सव करता जोइ अने वैराग्यवाळु पोतानुं चित्त संस्कारित थयेळुं होवाथी शासन-मां प्रायःशिथिलपणुं देखी (श्री विजयसिंह) सूरि पासे विनय अने वैराग्यथी पोताना मननी वात प्रकाशित करी के 'हे स्वामिन मारे सूरि पदवी लेवी नथी. मारी इच्छा तो क्रिया उच्चार करवा नी छे तो ते करीश.'-त्यारे सूरिए कळुं के "आ गादी-गच्छगा-दी तमारे शिरे छे अने तमारे वश तमारी आज्ञा नीचे सौ मुनिपरिवार छे. आम कही ते सूरिवर स्वर्गे सिधाऱ्या, अने तेमणे कहेळुं कथनसंघनेसुणावतांस्त्यविजयपंन्यासनीआज्ञामुनिगणमांप्रवर्ती. ३

श्री सत्यविजयजीए संघनी साथे पोताने हाथे रही विजय-प्रभने सूरिपदपर स्थाप्या, अने गच्छनिष्ठा राखी उग्रविहार करी क्रियोद्धारथी संवेगनो सत्य गुण व्याप्त कर्यो. जेवी रीते छेथेथी ध्वजा देखीने लोको चैत्यजिनालय होवुं जोइए, एवुं अनुमान करी हाथ जोडे छे-वंदना करे छे, तेवीज रीते सत्यविजय गणिए रंगित-रंगेळा (पीत) वस्त्र अंगीकार करेळां होवाथी तेने तेमज तेना परिवारना साधुओने तेवस्त्रो उपरथी तेओ खरा संवेगी होवा जोइए एम अनुमान करी लोको तेमने वंदना करे छे आ श्री सत्यविजयजी एवा प्रभावक हता के तेनी समक्ष सूरि (श्री विजयप्रभसूरि), पाठको उभा रहेता हता-मान आपता हता, अने तेना पक्षमां-क्रियोद्धारना पक्षमां वाचक श्री जश (यशोविजयजी) हता.

सिद्धांतमां ए वातनी साक्षी पूरे छे के संवेगी मुनि, निर्वेदी गृहस्थ, अने संवेगपक्षी (संवेगीने अनुमोदनारा)-आ त्रण शिवमार्ग लइ शकनारा छे; परंतु (कलियुगनुं) माहात्म्य कंड ओर छे ! जुओ ? आर्यसुहस्ति पोते सूरि हता छतां, आर्य महागिरि

સૂરિ ન હોવા છતાં તે ડગ્રક્રિયાધારી હોવાથી તેને વંદના કરતા હતા, અને તેવો ક્રમ બે ત્રણ પાટ સુધી રહ્યો પણ પછી ન રહ્યો કારણ કે કલિયુગની વિશેષતા છે, આ માટે દૃષ્ટાંત આપે છે. જેમ આ-લુ' નગર ઘેલા બનાવનારું જલ પીવાથી ગાંડુ થઈ ગયું અને રાજા અને પ્રધાન કે જેઓ તે જલ પીધુ ન હોવાથી ઢાઢ્યા રહ્યા હતા તે-ઓને પણ તે ગાંડાઓમાં ભલ્લું પડ્યું (કારણ તેમ ન કરે તો ગાંડા તેઓને ત્રાસ આપ્યા વગર ન રહે.) તેમ કલિયુગ આવતો ગ-યો તેમ ક્રિયા ઓછી થતી ગઈ, અને ક્રિયા પ્રત્યે જોડે તેવું માન પણ નહું, તેથી ક્રિયાપરાયણને ક્રિયાન કરનારા સાથે ચલાવી લેવું પડ્યું.

(૪) ક્રિયાઉદ્ધારમાં શ્રી યશોવિજયજીની સહાય.

મૂલ શ્રી જિનહંપરચિત શ્રી સત્યવિજયજીના રાસમાં ક્રિ-યોદ્ધાર કરવામાં કોઈપણ સહાયકર્તા હતું એમ દર્શાવેલ નથી, પરં-તુ ઉપર જણાવેલ શ્રી વીરવિજયજી પંડિતે આપેલી પ્રશસ્તિમાં ' વાચક જશ તસ પક્ષીજી ' એમ ચોરૂલું લખેલ છે. આ સંબંધમાં વીરવિજયજી ૧૯ મા સૈકામાં થઈ ગયા તેના પહેલાનો સમય જો-ડે તો વિશેષ સમર્થન મળે છે, કેશ્રીયશોવિજયજીએ સહાય આપી છે. શ્રી યશોવિજયજી પોતે ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનને અંતે લખે છે કે:- તાસ પાટે વિજયદેવસૂરીસરુ, પાટ તસ ગુરુ વિજયસિંહ ધોરી: જાસ હિત શીખથી માર્ગ એ અનુસર્યો, જેહથી સવીટલી કુમતિ ચોરી આનાપર સં. ૧૮૩૦ માં ટોકરનાર શ્રી પદ્મવિજયજી અર્થ પૂરે છે કે:—

“ વળી તેને પાટે શ્રો વિજયદેવસૂરિ થયા, તથા તેમના પાટે શ્રી વિજયસિંહસૂરિ તે ગચ્છનો માર વહેવાને વૃષભ સમાને ધોરી થયા જેમની હિતશીખ-આજ્ઞા પામીને મેં એ સંવેગમાર્ગ આદર્યો, એ-ટલે એ ભાવને શ્રી યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે પણ એઓની આજ્ઞા પામીને ક્રિયાઉદ્ધાર કર્યો, તથા શ્રી વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય અ-નેક હતા તેમાં સત્તર શિષ્ય સરસ્વતી ચિરુદ્ધારી હતા તે સર્વમાં મહોટા શિષ્ય પંડિત શ્રી સત્યવિજયજી ગણી હતા. તેમણે (વિજયસિ-

હમુરિની) આજ્ઞા પામી ક્રિયાઉદ્ધાર કીધો તે માટે એમ કહ્યું જે માર્ગે
 એ અનુસર્યો-એ સંવેગ માર્ગે આદર્યો, જે આદરવાયકી તીર્થંકર અદત્ત
 ગુરુ અદત્ત, ઇત્યાદિ કુમતિ કદાપદ્મરૂપ ચોરી ટલી ગઈ. ”

(૫) સમકાલીન વિદ્વાનો.

શ્રી સત્યવિજયજી પંન્યાસનો સમય બહુ શ્લઘ્ય છે અને
 તે સમયમાં જે જે પારમાર્થિક પ્રતિભાશાલી પુરુષો થયા છે તેઓ જે
 નસમાજને અદ્ભૂત ધર્મલાભ મળ્યો છે. આ વચ્ચે જે વિદ્વાનોનો સ-
 મૂહ જૈનોમાં હતો, જેમાંના કેટલાક નામો આપીએ છીએ. શ્રી વા,
 ચક્રવર ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજય, ચિનયવિજય ઉપાધ્યાય (કે-
 જેનું ચરિત્ર ‘નયકર્ણિકા’માં જુઓ), અધ્યાત્મરસિક વનવાસી-
 શ્રી આનંદધનજી, ઉપાધ્યાય શ્રી માનવિજયગણિ (‘ ધર્મસંગ્રહ ’
 ના રચનાર), શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ (કે જેનો ‘વિમલ’પદ્મ હજુ સુ-
 ધી વિદ્યમાન છે.), ધર્મમંદિરગણિ, રામવિજયજી, લાવણ્યસુંદ-
 રઆદિ આ વધાઈ ધર્મસાહિત્ય ગુજરાતી ભાષામાં મૂકી સાહિત્યધા-
 રા ઘણા વેગ પૂર્વક ટકાવી રાખી છે. પ્રખ્યાત દિગંબર કવિ બનાર-
 સીદાસ (મમયસારના રચનાર) પણ આ સમયે વિદ્યમાન હતા.
 તેમજ અન્ય દર્શનોમાં રામદાસ, તુકારામાદિ હતા કે જેમણે ભક્તિ
 પ્રાધાન્ય અપૂર્વ સંગીત ગાઈ સમાજ સુધારણા અને રાષ્ટ્રસુસ્થિતિ-
 માટે પ્રબલ પ્રયત્ન કર્યો છે, અને ગુજરાતમાં કવિ પ્રેમાનંદ, શામલ
 અને અઘાણ પોતાની કાવ્યગિરાથી ગુજરાતને ગજાવી છે.

રાસકાર શ્રી જિનહર્ષ.

આ રાસ તેમણે સં. ૧૭૫૬ ના મહા સુદ ૧૦ મી રવેલ છે.
 પોતે સ્વરતરગચ્છના હતાં છતાં તપગચ્છના પંન્યાસ પ્રસર શ્રી સ-
 ત્યવિજયજીનો રાસ પોતે રચ્યો છે, એ પરથી ગચ્છભેદની ટુંકી દૃષ્ટિ
 તે વચ્ચે નહોતી એમજનાય છે. તેઓની વંશપરંપરા નીચે પ્રમાણે હતી.

× જિનચંદ્રસૂરિ (સ્વરતર ગચ્છ ૬૫ મી પાટે.)

| શાંતિહર્ષગણિ (વાચક) | જિનહર્ષ

॥ ग्रन्थपरिचय ॥

પારંભમાં ગ્રન્થકાર ચોત્રીસ અતિશયરૂપ અદ્ભુત ઋદ્ધિ-યુક્ત ચરમતીર્થકર વર્દ્ધમાનસ્વામીને, શાસનપ્રભાવક સુવર્મા-સ્વામી આદિ આચાર્યોને, જીવાજીવાદિ પદાર્થોના સ્વરૂપને વનાવનાર જિનાગમોને, તથા સરસ્વતીને નમસ્કાર કરીને જિનાગમોની સુંદર યુક્તિયો વડે ગુરુતરશ્વસિદ્ધિ નામક ગ્રન્થને કહેવાની શરૂઆત કરે છે—

આ કલિકાલમાં કેટલાક ધર્માર્થી જીવો પણ કેટલીક સિદ્ધાન્તની ગાથાઓનો અભ્યાસ કરીને તેના અભ્યાસથીજ દુર્દેવ-વશાત્ વિપરીત મતિવાળા થઈ જાય છે તેવી રીતે કહે છે કે—વર્તમાન કાળમાં જે સાધુઓ દેશકાલને અનુસરીને ચારિત્ર પાઠતા હોય તે પણ વંદન કરવા યોગ્ય નથી ? જેને માટે આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં કહું છે કે—

પાસત્યો ૧ ઓસઓ ૨ હોઈ કુસીલો ૩ તહેવ સંસત્તો ૪ ।
અહચ્છંદો ૫ વિ ય એ એ અવંદણિજ્ઞા જિણમયમ્મિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની પાસે રહે પણ તેઓનું પાલન કરે નહિ તે પાસત્યો અથવા મિથ્યાત્વાદિકના પાશમાં રહે તે પાસત્યો, ક્રિયા માર્ગમાં જે ક્ષિતીલ થયો હોય તે અવસન્ન, જેનો આચાર નિન્દનીય હોય તે કુશીલ જેને વિષે કેટલાક મૂલ અને ઉત્તરગુણો દોષમિશ્રિત થઈ જાય તે સંસક્ત, ઉત્સૂત્રને આચરતો થકો ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણા કરે તે યથાચ્છંદ આ પાંચ કુગુરુઓ જિન મતને વિષે અવંદનિક છે.

જેમ અપવિત્ર સ્થાનમાં પહેલી મુગંધમય ચંપકપુષ્પની માલા મસ્તક-
પર ધારણ કરાતી નથી, તેમ પાસત્યા આદિક સ્થાનમાં વર્તતા મુનિ-
પણ અપૂજનિક છે, એ પ્રમાણે આવશ્યકનિર્યુક્તિનો પાઠ આપી-
ને વંદનનો નિવેધ કરે છે, તેમને ગ્રંથકાર પુછે છે કે- વર્તમાન
કાળના સાધુઓને શું તમે પાસત્યા અવસન્ના કુશીલ સંસકત
કે યથાચ્છન્દ માનો છો ? સર્વથી તો પાસત્યા કહી શકાશે નહિ,
કેમકે સર્વથી પાસત્યાનું લક્ષણ આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં આ
પ્રમાણે કહ્યું છે—

“ સો પાસત્યો દુવિહો સઘ્વે દેસે ય હોઈ નાયઘ્વો ।
સઘ્વંમિ નાણદંસણચરણાણં જો ડ પાસંમિ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:-તે પાસત્યાના બે ભેદ છે, સર્વથી અને દેશથી, જે જ્ઞાન
દર્શન અને ચારિત્રની પાસે રહે પણ તેઓના આચારનું બીલકુલ
પાલન કરે નહિ તે સર્વથી પાસત્યો જાણવો, વૃદ્ધપુરુષો પણ પા-
સત્યાના લક્ષણો આ પ્રમાણે બતાવે છે-રાત્રીએ રાખેલી વસ્તુ સ્વાય,
નિર્વાહ થઈ જતો હોય છતાં પોતાને માટે કરેલી વસ્તુ ગ્રહણ કરે,
જલ ફલ ફૂલ આદિ સર્વ સચિત્ત વસ્તુઓ વાપરે, હમ્મેશાં બે ત્રણ
વાર ભોજન કરે, વિગઈ લઘ્વગ એલચી પાન સોપારી વિગેરે વાપરે, શ-
ર્યા જોડા ઘોડાગાઢી તાંબાના પાત્રો વાપરે, જરૂર પડે ત્યારે રજોહ-
રણ મુશ્વસ્ત્રિકા દેસાવમાટે ધારણ કરે, એકલા ફરે, સ્વચ્છન્દ પણે
જ્યાં ત્યાં ડખા રહે, દેરાસર તથા મઠાદિમાં રહે, પૂજાનો આરંભ કરે,
હમ્મેશાં એકસ્થાને રહે, દેવદ્રવ્યનો ઉપભોગ કરે, જિનાલય
પૌષ્ઠશાલા વિગેરે કરાવે, સ્નાન ઉદ્વર્તન વિલેપન આદિ શરીરની
શોભા કરે, દ્રવ્યસંગ્રહ કરે, યામ કુલાદિમત્યે મમત્ત્વભાવ રાખે,
સ્ત્રીઓનો પરિચય કરે, નરકગતિના કારણરૂપ ડ્યોતિષ્-નિ-

મિત્ત-વૈદક-મંત્રાદિના પ્રયોગો કરે, સુવિહિત સાધુઓ પ્રત્યે દ્વેષ રાખે, તેમની પાસે ધર્મકાર્ય કરવાનો નિષેધ કરે, શાસનની પ્રમાણના ને માટે બીજાના દોષો પ્રગટ કરે, લોભને માટે ગૃહસ્થની સ્તુતિ કરે, જિનપ્રતિમાનો ક્રય-વિક્રય-ઉચ્ચાટન-આદિ ક્ષુદ્ર કાર્યો કરે, સર્વ લોકોને રાજી રાખવાને માટે મુહૂર્ત વિગેરે આપે, શાલામાં અથવા ગૃહસ્થને ઘેર યજ્ઞો વિગેરે કરાવે, સાંસારિક ફળને માટે યજ્ઞાદિ દેવોની પૂજા કરવાનું કહીને મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ કરે इत्यादि सर्व पासत्याना लक्षणो जाणवा, वर्तमानकालना सर्व साधुओ आवा लक्षणवाळा नथी, केमके केटलाक साधुओ तो वर्तमानकाले पण सर्वशक्तिए करीने चारित्रने विषे उद्यमवंत देखाय छे, माटे सर्वथी पासत्या कही शकासे नही, हवे देशथी जो पासत्या कहेता हो तो तेनुं लक्षण बनाओ, त्यारे प्रतिवादी कहे छे के-जे साधुओ विना कारणे शय्यातरपिंड-सामो लावेलो आहार, राज पिंड-नित्यपिंड-अग्रपिंड वापरे, कुलनी निश्राए विचरे, कारण सिवाय स्थापनाकुलोमां प्रवेश करे, संखडी (जमणवार)मां जोवा जाय तेमज स्तुति करे, तेने देशथी पासत्यो जाणवो, ए प्रमाणे आवश्यक निर्युक्तिमां कहुं छे, त्यां शास्त्रकार कहे छे के-उपरोक्त सर्व लक्षणो जेनामां घटता होय, तेने तमे देशथी पासत्यो कहो छो, के भिन्न भिन्न लक्षणवाळाने ? भिन्न भिन्न लक्षण वाळाने तो देशथी पासत्यो कहीशकासे नही केमके-स्थूलिभद्र-महाराज कोशाने घेर चतुर्मास रखा अने त्यां चारे मास सुधी तेना घरनो आहार लीधो जेथी शय्यातरपिंडनो दोष लाग्यो छे तोपण शास्त्रकारे तेमने देशपासत्या कहा नथी.

जेने માટે આવશ્યક સૂત્રની મ્હોટી ટીકામાં યોગસંગ્રહને વિષે કહ્યું છે-“થૂલમદ્દસામી તત્થેવ ગણિઆયરે ખિક્કલ્લં ગેણ્હ”

હતિ હવે જો સામુદાયિક પક્ષ ગ્રહણ કરતા હોતો, વર્તમાન સાધુ-ઓમાં પણ કેટલાક સાધુઓને વિષે શરયાતર અભ્યાહત રાજપિંડ ગ્રહણાદિરૂપ દોષનો અભાવ હોવાથી, દેશથી પાસન્યા પણ કેત્રી રીતે કહી શકાય ? એવી રીતે અવસન્નાદિપણાનો પણ નિષેધ જાણવો, શાસ્ત્રકાર પ્રતિવાદીને શિખામણ આપતા કહે છે કે-હે સૌમ્ય ? સમ્યક્ સિદ્ધાન્તના રહસ્યને નહિ જાણતા છતાં પાસન્યા આદિના દોષોનું આરોપણ કરીને વર્તમાન સાધુઓને તું ફોગટ શામાટે દૂષિત કરે છે ? જેને માટે નિશીથસૂત્રમાં કહ્યું છે કે—

સંતગુણછાયણા સ્વલુ પરપરિવાઓ અ હોઈ અલિયં ચ ।
ધમ્મે અરજ્જમાણો સાહુ પડસે ચ સંસારો ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:- વિદ્યમાન ગુણોને ઢાંકવાથી અછતા દોષો પ્રગટ કરવાથી અસત્ય બોલવાથી ધર્મને વિષે અપ્રેમ ઉત્પન્ન કરવાથી સાધુ પ્રત્યે દ્વેષ રાખવાથી સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે, માટે જો મોક્ષની અભિલાષા હોય તો માત્સર્યતા દૂર કરીને સમ્યક્ પ્રકારે તત્વને સાંખ્ય ! શાસ્ત્રમાં પુલાક વકુશ કુશોલ નિર્ગ્રન્થ સ્નાતક ૫ પાંચ પ્રકારના નિર્ગ્રન્થો કહ્યા છે-સંયમરૂપસારની અપેક્ષા જેનું ચારિત્ર નિઃસાર હોયતે પુલાક, ઉપકરણ અને શરીરને શુદ્ધ રાખનારા પરિવાર પ્રમુખ ઋદ્ધિ યજ્ઞને ઇચ્છનારા અને સુખનો આશ્રય કરનારા છેદ યોગ્ય સાતિચાર ચારિત્રવાલા નિર્ગ્રન્થો ને વકુશ કહ્યા છે.

કુત્સિત નિન્દનીય જેનું ચારિત્ર હોય તે કુશીલ પુરુષવેદ સ્ત્રી વેદ નપુંસકવેદ હાસ્ય રતિ અરતિ ભય શોક દુર્ગંછા મિથ્યાત્વ ક્રોધ માન માયા લોભ આ ૧૪ પ્રકારની મોહનીય કર્મની અભ્યન્તર ગ્રન્થીનો જેમણે ક્ષય કર્યો હોય તે નિર્ગ્રન્થ, જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય મોહનીય અને અંતરાય ૫ ચાર ધાતિકર્મ રૂપ મલના સમૂહ

થો જે રહિત થયા હોયતે સ્નાતક તેમાં બકુશ અને કુશીલ તો સર્વ તીર્થકરોના તીર્થપર્યંત વર્તતા હોય છે, તેમાં પંચમહાવ્રત રૂપ મૂલગુણ અને દશવિધ પ્રત્યાખ્યાનરૂપ ઉત્તરગુણ પટલે મૂલગુણ અને ઉત્તરગુણવિષયક ચારિત્રની વિરાધના પુલાકને વિષે હોય છે, આચારની વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરવી તે પ્રતિસેવના એ પ્રતિસેવના કુશીલને વિષે હોય છે, ઉત્તર ગુણવિષયક વિરાધના બકુશને વિષે હોય છે, બાકીના નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક તો પ્રતિસેવના રહિત હોય છે, બકુશનાં બે ભેદ છે ઉપકરણબકુશ અને શરીરબકુશ તેમાં જે ઉપકરણબકુશ હોય તે શેષકાલમાં પળ વસ્ત્રો ધોવે અને વિભૂષા માટે બારીક વસ્ત્રો વાપરે, તથા સ્વરૂપાષાળ્યો ઘસેલા સુંવાલા પત્થરથી ઘસીને સુકોમલ કરેલા અને બેલતેલ લગાડીને તેજસ્વી બનાવેલા પાત્ર અને દાંડા વિગેરે શોભાને માટે ધારણ કરે ઘણા ઉપકરણોનો સંગ્રહ કરે તે ઉપકરણબકુશ, અને જે શરીરબકુશ હોય તે અશુચિ નેત્રવિકારાદિ કારણ વિના હાથ-પગ-નખ-મુખાદિ શરીરના અવયવોને સાફ કરે, પાંડિત્યતપાદિ કરીને યશની ઇચ્છા રાખે યશ થઈ જાય તે સંતોષ પામે, સુખશીલ થયેલો અહોરાત્રિ ધર્માનુષ્ઠાનને વિષે ઉદ્યમ ન કરે, તૈલાદિવહે પગે મર્દન કરે. વાલ કાપે, તેનો પરિવાર પણ અસંયમવાન અને વસ્ત્ર પાત્રાદિને વિષે મમત્વભાવવાળો હોય છે તે શરીરબકુશ કહેવાય.

ઉપકરણબકુશ અને શરીરબકુશ તે બન્નેનાં પાંચ પાંચ ભેદો છે- આ કાર્ય સાધુને કરવા યોગ્ય નથી એમ જાણતા છતાં જો કરે તો તે આભોગબકુશ ૧ અજાણ પણે કરે તો તે અનાભોગબકુશ ૨ લોકોના જાણવામાં ન આવે એવી રીતે ઉત્તર ગુણને વિષે અતિચારનું સેવન કરે તે સંવૃત્તબકુશ ૩ પ્રકટપણે અતિચાર-

તું સેવન કરે તે અસંવૃત્તચક્રકુશ ૪ અને નેત્ર નાસિકા મુખાદિના મલને સાફ કરે તો તે યથાસૂક્ષ્મચક્રકુશ ૫

કુશીલના બે ભેદ છે પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કષાયકુશીલ વિરાધકષણાઈ કરીને જે કુશીલ તે પ્રતિસેવનાકુશીલ અને સંજ્વલનના ઉદયરૂપ કષાયોઈ કરીને કુશીલ તે કષાયકુશીલ, તે પ્રતિસેવના કુશીલના પાંચ ભેદ-જે જ્ઞાનનો આશ્રય કરીને જ્ઞાનની વિરાધના કરે તે જ્ઞાનપ્રતિસેવનાકુશીલ ૧ પ્રકારે દર્શનની વિરાધના કરે તે દર્શનપ્રતિસેવનાકુશીલ ૨, ચારિત્રની વિરાધના કરે તે ચારિત્ર પ્રતિસેવનાકુશીલ ૩, તપની વિરાધના કરે તે તપકુશીલ ૪, આ તપસ્વી છે એવી પ્રશંસા કરવાથી તુષ્ટમાન થાય તે યથાસૂક્ષ્મપ્રતિસેવના કુશીલ ૫,

કષાય કુશીલના પાંચ ભેદ છે-સંજ્વલનકષાયના ઉદયવાળો થઈ ને જ્ઞાનની વિરાધના કરે તે જ્ઞાનકષાયકુશીલ ૧ એવી રીતે દર્શનની વિરાધના કરે તે દર્શનકષાયકુશીલ ૨ તપની વિરાધના કરે તે તપકષાયકુશીલ ૩ કષાયાવિષ્ટ થઈને શાપ આપે તે ચારિત્રકષાયકુશીલ ૪ મનથી ક્રોધાદિ કષાયોનું સેવન કરે તે યથા સૂક્ષ્મકષાયકુશીલ ૫,

આ બાબત ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૬ અધ્યયનની મ્હોટી ટીકામાં વિસ્તારથી કહેલી છે, પ્રતિસેવનાકુશીલ મૂલગુણની વિરાધના કરતો થકો કેટલાક ઉત્તર ગુણોની પણ વિરાધના કરે છે, તેને માટે ભગવતીસૂત્રમાં કહ્યું છે કે-

વડસેણ પુછ્યા ? ગોયમા ? પઢિસેવણ હોજ્જા, અપ્પ-
 ઢિસેવણ હોજ્જા ! જદિ પઢિસેવણ હોજ્જા, કિં મૂલગુ-
 નપઢિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણપઢિસેવણ હોજ્જા ? ગોય-
 મા નો મુલગુણપઢિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણપઢિસેવણ
 હોજ્જા, તથા પઢિસેવણાકુસીલે જહા પુલાણ, મૂલગુણપ-
 ઢિસેવણ હોજ્જા ઉત્તરગુણપઢિસેવણ હોજ્જા ॥ ભગવતી-
 સૂત્રશતક, ૨૫ ઉદ્દેશો ૬

ભાવાર્થ:- વકુશનો પ્રશ્ન- હે ગૌતમ ! વકુશ વિરાધક પળ
 હોય અને અવિરાધક પળ હોય, જો વિરાધક હોય તો મૂલગુણ
 વિરાધક હોય કે ઉત્તરગુણ વિરાધક ? હે ગૌતમ ! મૂલ ગુણવિરાધક
 ન હોય, પણ ઉત્તર ગુણ વિરાધક હોય, તથા પ્રતિસેવના કુશીલ
 તો પુલાકની માફક મૂલ ગુણવિરાધક અને ઉત્તર ગુણવિરાધ-
 ક હોય છે, અર્થિયા મૂલ ગુણ અને ઉત્તર ગુણના વિરાધ-
 કપણાને વિષે પળ પુલાકાદિ મુનિઓનું જે નિર્ગ્રન્થપણુ કહ્યું છે,
 તે જયન્ય જયન્યતર અને ઉત્કૃષ્ટ ઉત્કૃષ્ટતરભેદ વાલા સંયમસ્થાનોની
 અપેક્ષા જાણવું માટે પાસથા આદિના લક્ષણો તપાસવાના
 કલેશે કરીને સર્યું ! શ્રી જિનવલ્લભસૂરિ પળ દ્વાદશકુલકપ્રક-
 રણમાં લખે છે કે- કદાચિત્ કાલાદિકના દોષથી તેવા ગુણ-
 સંપન્ન સાધુઓ ન દેખાતા હોય તેથી સર્વત્ર તેવા સાધુઓનો અભા-
 વ છે એવો અવિશ્વાસ તો નજ રાખવો, કેમકે જે સાધુઓ કદાગ્રહ
 રૂપ કલંકથી રહીત હોય અને સર્વશક્તિ કરી આગમને અનુ-
 સારે ચારિત્રને વિષે ઉચ્ચમંત્ર હોય તેવા સાધુઓને વિશુદ્ધ ચારિત્ર

વાન જાણવા એ પ્રમાણે અરિહંતના સિદ્ધાન્તને વિષે કહ્યું છે. વલી
વ્યવહારસૂત્રના પહેલા ઉદ્દેશમાં પણ કહ્યું છે કે—

‘‘જો અંગુષ્ઠ છલ્લકાયાળું તુ સંજમે જો ઽણુ ધાવે તાવ (જાવ)
મૂલગુણઉત્તરગુણો દોળિણ વિ અણુ ધાવે તાવ ॥ ૧ ॥

આવાર્થ:— હે પ્રક ? જ્યાં સુધી પૃથ્વી અથવા તેજ વાયુ વન-
સ્પતિ અને ત્રસ એ છલ્લકાય જીવો ને વિષે સંયમના પ્રબંધે કરીને
વર્તે છે એટલે છલ્લકાય જીવોની રક્ષાકરે છે ત્યાં સુધી ચારિત્રના મૂલ
અને ઉત્તરગુણો હોય છે માટે દેશકાલને અનુસરીને ચારિત્રને
વિષે ઉચ્ચમર્ત સાધુઓ વકુશ અને કુશીલપણાથી ભિન્ન નથી
માટે શાસ્ત્રાનુસાર વંદનીકજ છે એમ સૂચવવાનો આ ગ્રન્થનો મુખ્ય
ઉદ્દેશ છે. इत्यलं विस्तरेण ॥

અમદાવાદ.
સં. ૧૯૮૪ ફાલ્ગુન
શુક્લ પચ્ચમી,

લેખક:—
મુનિ શ્રી માનવિજય.

श्री सत्यविजय जैनग्रन्थमाला नं १३

अहम् ।

पूज्यपादपरमगुरु आचार्यश्री विजयनीतिसूरीश्वरपाद-
पद्मेभ्यो नमः ।

सुविहितपूर्वाचार्यप्रणीता—

॥ गुरुतत्त्वसिद्धिः ॥

॥ नमः श्रीश्रुतज्ञानाय ॥

श्रीवर्द्धमानप्रभुमद्भुतर्द्धिं,

श्रीमत्सुधर्मादिगुरुन् गिरं च ।

जिनागमांश्चाप्यभिवन्द्य हृद्य--

युक्त्या ब्रुवे श्रीगुरुतत्त्वसिद्धिम् ॥१॥

इह केचिद्धर्मार्थिनोऽपि काश्चित्सिद्धान्तगाथाः केषा-
श्चित्पार्श्वेऽधीत्य तदध्ययनादेव दुर्दैववशाज्जातमतिविप-
र्यासा एवं ब्रुवते, साम्प्रतं ये साधवः कालोचितयतनया
यतमाना दृश्यन्ते, तेऽपि न वन्द्याः। यतः श्रीआवश्यके-
“पांसत्थो१ ओसन्नो२ होइ कुसीलो३ तहेव संसत्तो४ ।
अहच्छंदो५ वि य एए अवंदणिजा जिणमयम्मि॥१॥”

१ व्याख्या—किलेयमन्यकर्तृकी गाथा तथाऽपि सोपयोगा
चेति व्याख्यायते । तत्र पार्श्वस्थः दर्शनादीनां पार्श्वे तिष्ठ-
तीति पार्श्वस्थः, अथवा मिथ्यात्वादयो बन्धहेतवः पाशाः
पाशेषु तिष्ठतीति पाशस्थः,—

'सो पासत्थो सव्वे दुविहो देसे य होइ णाय-
व्वो । सव्वंमि णाणदंसणचरणानं जो उ पासंमि
॥ १ ॥ देसंमि य पासत्थो सिज्जायरऽभिहड राय-
पिंडं वा । णिययं च अग्गपिंडं भुंजति णिक्कारणेणं
च ॥२॥ कुलणिस्साए विहरइ ठवणकुलाणि य अकारणे
विसइ । संखडिपलोयणाए गच्छइ तह संथवं कुणई ॥३॥
अवसन्नः—सामाचार्यासेवने अवसन्नवदवसन्नः, ओसन्नो-
ऽपि य दुविहो सव्वे देसे य तत्थ सव्वंमि । उउवद्धपीठ
फलगो ठवियगभोई य णायव्वो ॥ १ ॥' देशावसन्नस्तु-
'आवस्सगसज्झाए पडिलेहणझाणभिव्वऽभत्तट्टे । आग-
मणे णिग्गमणे ठाणे य णिसीयणतुयट्टे ॥ १ ॥ आवस्स-
याइयाइं ण करे, करेइ अहवावि हीणमहियाइं । गुरुवय-
ण बलाइ तहा भणिओ ऐसो य ओसन्नो ॥२॥ गोणो
जहा वलंतो भंजइ समिलं तु सोऽपि एमेव । गुरुवयणं
अकरेंतो बलाइ कुणई व उस्सूणो ॥३॥ 'भवति कुशीलः'

१ स पार्श्वस्थो द्विविधः—सर्वस्मिन् देशे च भवति ज्ञातव्यः ।
सर्वस्मिन् ज्ञानदर्शनचरणानां यस्तु पार्श्वे ॥१॥ देशे च पार्श्वस्थः
शय्यातराभ्याहते राजपिण्डं वा । नित्यं चाग्रपिण्डं भुनक्ति
निष्कारणेन च ॥२॥ कुलनिश्चया विहरति स्थापनाकुलानि चा-
कारणे विशति । संखडीप्रलोकनया गच्छति तथा संस्तवं करो-
ति ॥३॥ अवसन्नोऽपि च द्विविधः सर्वस्मिन् देशे च तत्र सर्व-
स्मिन् । ऋतुबद्धपीठफलकः स्थापितभोजी च ज्ञातव्यः ॥१॥ आ-
वश्यकस्वाध्याययोः प्रतिलेखनायां ध्याने प्रिक्षायामभक्तार्थे ।
आगमने निर्गमने स्थाने च निषीदने त्वग्वर्त्तने ॥१॥ आवश्यक-
कादीनि न करोति अथवाऽपि करोति हीनाधिकानि (वा) । गुरुव-
चनबलात्तथा भणित एष चावसन्नः ॥२॥ गौर्यथा बलान् भनक्ति समि-
लां तु सोऽप्येवमेव । गुरुवचनमकुर्वन् बलात् करोति चावसन्नः ॥३॥

कुत्सितं शीलमस्येति कुशीलः,- 'तिविहो होइ कुसीलो
 णाणे तह दंसणे चरित्ते य । एसो अवंदणिज्जो पन्नतो वी-
 यरागेहिं १॥ णाणे णाणायारं जो उ विराहेइ कालमा-
 ईयं । दंसणे दंसणायारं चरणकुसीलो इमो होइ ॥ २ ॥
 कोउय भूईकम्मे पसिणापसिणे णिमित्तमाजीवे । कक्क-
 रुए य लक्खण उवजीवइ विज्जमंताई ॥ ३ ॥ सोभग्गाइ-
 णिमित्तं परेसि ण्हवणाइ कोउयं भणियं । जरियाइ भूइदाण
 भूईकम्मं विणिहिदं ॥ ४ ॥ सुविणयविज्जाकहियं आइंख-
 णिघंटियाइकहियं वा । जं सासइ अन्नेसि पसिणापसिणं
 हवइ एयं ॥ ५ ॥ तीयाइ भावकहणं होइ णिमित्तं इमं तु आ-
 जीवं । जाइकुलसिप्पकम्मे तवगणसुत्ताइ सत्तविहं ॥ ६ ॥
 कक्कुरुगा य माया णिगडीए जं भणंति तं भणियं । थी-
 लक्खणाइ लक्खण विज्जामंताइया पगडा ॥ ७ ॥ ' तथैव
 संसक्त ' इति यथा पार्श्वस्थादयोऽवन्त्यास्तथाऽयमपि संस-
 क्तवत् संसक्तः, तं पार्श्वस्थादिकं तपस्विनं वाऽऽसाद्य

१ त्रिविधो भवति कुशीलो ज्ञाने तथा दर्शने चारित्रे
 च । एषोऽवन्दनीयः प्रज्ञप्तो वीतरागैः ॥ १ ॥ ज्ञाने ज्ञानाचारं
 यस्तु विराधयति कालादिकम् । दर्शने दर्शनाचारं चरणकुशीलो-
 ऽयं भवति ॥ २ ॥ कौतुकं भूतिकर्म प्रश्नाप्रश्नं निमित्तमाजीवम् ।
 कल्ककुहुकश्च लक्षणं उपजीवति विद्यामन्त्रादीन् ॥ ३ ॥ सौभाग्या-
 दिनिमित्तं परेषां स्तपनादि कौतुकं भणितम् । उव्रितादये
 भूतिदानं भूतिकर्म विनिर्दिष्टम् ॥ ४ ॥ स्वप्नविद्याकथितमाइह्मिनी-
 घण्टिकादिकथितं वा । यत् शास्ति अन्येभ्यः प्रश्नाप्रश्नं भवन्त्ये-
 तत् ॥ ५ ॥ अतीतादिभावकथनं भवति निमित्तमिदं त्वाजीवनम् ।
 जाइकुलशिल्पकर्माणि तपोगणसूत्राणि सत्तविधम् ॥ ६ ॥ कल्ककु-
 हुका च माया निकृत्या यद्गणन्ति तद्गणितम् । स्त्रीलभ्रणादि ल-
 क्षणं विद्यामन्त्रादिकाः प्रकटाः ॥ ७ ॥

सन्निहितदोषगुण इत्यर्थः, आह च-‘संसक्तो य इदाणीं सो पुन गोभक्तलंदए चेव । उच्छिष्टमणुच्छिष्टं जं किचीं लुम्भई सव्वं ॥१॥ एमेव य मूलोत्तरदोसा य गुणा य जत्तिया केइ । ते तम्मिंवि सन्निहिता संसक्तो भण्णई तम्हा ॥२॥ राय-विदूसगमाई अहवावि णडो जहा उ बहुरूवो । अहवा वि मेलगो जो हलिद्वरागाइ बहुवण्णो ॥३॥ एमेव जारि-सेणं सुद्धमसुद्धेण वाऽवि संमिलइ । तारिसओ चिय होति संसक्तो भण्णई तम्हा ॥४॥ सो दुविकल्पो भणिओ जिणेहिं जियरागदोसमोहेहिं । एगो उ संकिलिद्धो असं-किलिद्धो तहा अण्णो ॥५॥ पंचासवप्पवत्तो जो खलु तिहि गारवेहि पडिबद्धो । इत्थिगिहिसंकिलिद्धो संसक्तो संकिलिद्धो उ।पासत्थाईएसुं संविग्गेसुं च जत्थ मिलती उ।तहि तारि-सओ भवई पियधम्मो अहव इयरो उ । ७॥ एसोऽसंकिलष्टः, ‘यथाछन्दोऽपि च’ यथाछन्दः-यथेच्छयैवागमनिरपेक्षं प्र-वर्तते यः स यथाछन्दोऽभिधीयते, उक्तं च-“उस्सुत्तमा-यरंतो उस्सुत्तं चेव पन्नवेमाणो । एसो उ अहाच्छंदो

१ संसक्तश्चेदानीं स पुनर्गोभक्तलन्दके चैव । उच्छिष्टम-नुच्छिष्टं यत्किञ्चित् क्षिप्यते सर्वम् ॥ १ ॥ एवमेव च मूलोत्तरदोषाश्च गुणाश्च यावन्तः केचित् । ते तस्मिन् सन्निहिताः संसक्तो भण्यते तस्मात् ॥२॥ राजविदूषकादयोऽथ-वाऽपि नटो यथा तु बहुरूपः । अथवाऽपि मेलको यो हरिद्रा-गादिः बहुवर्णः ॥३॥ एवमेव यादृशेन शुद्धेनाशुद्धेन वाऽपि सं-वसति । तादृश एव भवति संसक्तो भण्यते तस्मात् ॥४॥ स द्विविकल्पो भणितो जिनैर्जितरागद्वेषमोहैः । एकस्तु संक्लिष्टोऽ-संकिलष्टस्तथाऽन्यः ॥५॥ पञ्चाश्वप्रवृत्तो यः खलु त्रिभिर्गौरवैः प्रतिबद्धः । स्त्रीगृहिभिः संक्लिष्टः संसक्तः संक्लिष्टः स तु ॥६॥ पार्श्वस्थादिकेषु संविग्नेषु च यत्र मिलति तु । तत्र तादृशो भवति प्रियधर्मा अथवा इतरस्तु ॥७॥ उन्सुत्रमाचरन् उन्सुत्रमेव

तत्रैव—

असुइ ठाणे पडिआ चंपकमाला न कीरइ सीसे ।
पासत्थाइठाणेषु वट्टमाणा तह अपुज्जा ॥२॥

अत्रोत्तरं—श्रीउपदेशमालायां ।

पासत्थो१सन्न२कुसील३नीअ४संसत्तजण५महाछंदं ६ ।
नाऊण तं सुविहिया सवपयत्तेण वज्जंति ॥१॥

ननु साम्प्रतीनाः साधवः किं भवता पार्श्वस्था उच्य-
न्ते, अवसन्ना वा किं वा कुशीलाः, उत संसक्ता यद्वा
यथाच्छन्दाः, तत्र यदि पार्श्वस्थास्तदा सर्वतो देशतो वा,
न तावत्सर्वतः तल्लक्षणं हि श्रीआवश्यकं एवं—

“सो पासत्थो दुविहो सव्वे देसे अ होइ नायवो ।
सव्वंमि नाणदंसण-चरणाणं जो उ पासम्मि ॥१॥”

वृद्धा अपि तल्लक्षणमेवमाहुः—

इच्छाछंदोति एगट्ठा ॥१॥ उस्सुत्तमणुवदिट्ठं सच्छंदविग-
प्पियं अणणुवाइ । परतत्ति पवत्तिति णेओ इणमो अहाछंदो
॥२॥ सच्छंदमइविगप्पिय किंची सुहसायविगइपडिबडो ।
तिहिगारवेहिं मज्जइ तं जाणाही अहाछंदं ॥३॥ ” एते
पार्श्वस्थादयोऽवन्दनीयाः, क्व ?-जिनमते, न तु लोक
इति गाथार्थः ॥

प्रज्ञापयन् । पष तु यथाच्छन्द इच्छाछन्द इति पकार्यौ ॥ १ ॥
उत्सृष्टमनुपदिष्टं स्वच्छन्दविकल्पितमननुपाति । परतत्ति प्रवर्त्तयति
ज्ञेयोऽयं यथाच्छन्दः ॥२॥ स्वच्छन्दमतिविकल्पितं किञ्चित्सुख-
सातविकृतिप्रतिबद्धः । त्रिभिर्गौरवैर्माद्यति तं जानीहि यथाछ-
न्दम् ॥ ३ ॥

“संनिहिमाहाकम्मं जलफलकुसुमाइं सवसच्चित्तं ।
 निच्चदुत्तिवार भोअण--विगइलवंगाइ तंबोलं ॥१॥
 वत्थं दुप्पडिल्लेहिय--मपमाणसकन्नियं दुकूलाइं ।
 सिज्जोवाणहवाहण--आऊहतंवाइपत्ताइं ॥२॥
 सिरतुंडं खुरमुंडं रयहरमुहपत्तिधारणं कज्जे ।
 एगागित्तभमणं सच्छंदं चिट्ठिअं गीअं ॥३॥
 चेइयमठाइवासं पूआरंभाइ निच्चवासत्तं ।
 देवाइ दवभोगं जिणहरसालाइकारवणं ॥४॥
 न्हाणुवट्टणभूसं ववहारं गंथसंगहं कीलं ।
 गामकुलाइममत्तं थीनट्टं थीपसंगं च ॥
 थीपरिग्गहो वावि” इति पाठः ॥५॥
 निरयगइहेउजोइ--सनिमित्त तेगिच्छमंतजोगाइ ।
 मिच्छाइरायसेवं नीयाणवि पावसाहिज्जं ॥६॥
 सुविहियसाहुपउसं तप्पासे धम्मकम्मपडिसेहं ।
 सासणपभावणाए मच्छरलउडाइकलिकरणं ॥७॥
 सीसोदराइकोडण--भट्टित्तं लोहहेउ गिहिधुणणं ।
 जिणपडिमाकयविक्रय--उच्चाडणखुइकरणाइं ॥८॥
 थीकरफासं बंभे संदेहकलंतरेण धणदाणं ।
 वट्टडयसीसगहणं नीयकुलस्सावि दव्वेणं ॥९॥
 सवावज्जपवत्तण--मुहुत्तदाणाइ सवल्लोआणं ।

सालाइ गिहि घरे वा खज्जग यागाइ करणाइं ॥१०॥

जक्खाइ गुत्तदेवय-पूआ पूआवणाइमिच्छत्तं ।

सम्मत्ताइनिसेहं तेसिं मुल्लेण वा दाणं ॥११॥

इय बहुहा सावज्जं जिणपडिकुट्ठं च गरहिअं लोए ।

जे सेवन्ति कुकम्मं करिंति कारिंति निद्धम्मा ॥१२॥

इह परलोअहयाणं सासणजसघाइणं कुदिट्ठीणं ।

कह जिणदंसणमेसिं को वेसो किंच नमणाइ ॥१३॥

इत्यादि॥

न चैवैविधलक्षणा एव साम्प्रतिकसाधवः सर्वेऽपि,
केषांचित्सम्प्रत्यपि सर्वशक्त्या यतिक्रियासु यतमानानां
यतीनां दर्शनात् । अथ देशतः पार्श्वस्थास्तर्हि वदन्तु तल्ल-
क्षणम् । श्रीआवश्यके—

देसम्मि पासत्थो सिज्जायरभिहडरायपिंडं च ।

निययं च अग्गपिंडं भुंजइ निक्कारणे चेव ॥१॥

कुलनिस्साए विहरइ ठवणकुलाणि अ अकारणे विसइ ।

संखडिपलोअणाए गच्छइ तह संथवं कुणइ ॥२॥

इति श्री आवश्यकोक्तं प्रसिद्धमेव ।

ननु एतत्सर्वं समुदितं तल्लक्षणं पृथग् २ वा, नैतावत्
पृथक् २, एवं हि स्थूलभद्रादीनामपि कोशागृहस्थितौ च-
तुर्मासीं यावत् तद्गृह एवाहारग्रहणेन शय्यातरपिण्ड-
दोषादेशपार्श्वस्थत्वप्रसङ्गः ।

यदुक्तं— आवश्यकवृहद्बृत्तौ योगसंग्रहेषु—

‘थूलभट्टसामी तत्थेव गणिआघरे भिक्खं गेणहइ’
 इति अथ समुदितमिति पक्षः, तर्हि साम्प्रतिकसाधुवपि
 केषुचिच्छय्यातराभ्याहृतराजपिण्डग्रहणादिरूपसमुदित
 तल्लक्षणस्याभावात् कथं देशपार्श्वस्थत्वम् ?, अनया दि-
 शा अवसन्नादित्वमपि निषेध्यम्, किञ्च-सौम्य ! किमेवं
 मुधा सम्यक्सिद्धान्तानभिज्ञोऽपि पार्श्वस्थत्वादितोषारो
 पेण साम्प्रतिकसाधून् दूषयसि ? । यतः श्रीनिशीथे—
 संतगुणछायणा खलु परपरिवाओ अ होइ अलियं च ।
 धम्मे अ अरज्जमाणो साहुपउसे य संसारो ॥१॥

ततः शृणु सम्यक् तत्त्वं, मात्सर्यमपहाय, यदि मोक्षा-
 र्थसि । शास्त्रे पुलाकादयः पञ्च निर्ग्रन्थाउक्तास्तत्र बकुश-
 कुशीलौ सर्वतीर्थकराणां तीर्थं यावत् प्रवर्तते । तल्लक्षणं
 चेदम्-श्रीभगवती २५ शतकषष्ठोद्देशैकैर्ग्रहण्यम् ।
 श्री अभवदेवसूरिकृतपञ्चनिर्ग्रन्थसंग्रहिण्यां, तथाहि--
 बउसं सबलं कब्बुर--मेगट्टं तमिह जस्स चारित्तं ।
 अइयारपंकभावा सो बउसो होइ निगंगंथो ॥१॥
 उवगरणसरीरेसुं सदुहा दुविहो होइ पंचविहो ।
 आभोग अणाभोगे अस्संवुडसंवुडे सुहुमे ॥२॥

१ बकुशं शबलं कर्बुरमिति ‘एकार्थं’ एकाभिधेयं तदिति तावृशं
 यस्य चारित्र्यमतिचारपङ्कसद्भावात् । स बकुशो भवति
 निर्ग्रन्थः ॥ १ ॥

२ स बकुश उपकरण-शरीरभेदाद्वेधा । तत्र बह्वपात्राद्युपकर-
 णविभूषणानुवर्तनशीलः उपकरणबकुशः । करचरणनखमुखा-
 दिदेहावयवविभूषणानुवर्तनशीलः शरीरबकुशः । सन्निविधो-

जा उवगरणे बउसो सो धुवइ अपाउसेवि वत्थाइं ।
 इच्छइ य लणहयाइं किंचि विभूसाइ भुंजइ य ॥३॥
 तंहपत्तदंडयाईघट्टं मट्टं सिणेहकयतेअं ।
 धारेइ विभूसाए बहुं च पत्थेइ उवगरणं ॥४॥
 देहबउसो अकज्जे करचणनहाइअं विभूसेइ ।
 दुविहो वि इमो इड्ढिं इच्छइ परिवारपभिइयं ॥५॥
 पंडिच्चतंवाइकयं जसं च पत्थेइ तम्मि तुस्सई य ।
 सुहसीलो नय बाढं जयइ अहोरत्तकिरियासु ॥६॥

ऽपि पञ्चधा तद्यथा—साधूनामकृत्यमेतदिति जानन कुर्व-
 न्नाभोगबकुशः १ । अजानन कुर्वन्ननाभोगबकुशः २ । मूल-
 गुणैरुत्तरगुणैश्च संवृतः कुर्वन् संवृतबकुशः ३ । असंवृतः
 कुर्वन्नसंवृतबकुशः ४ । नेत्रनासिकामुखादिमलापनयनं कुर्वन्
 सूक्ष्मो भवति, ५ ॥ २ ॥

१ उपकरणे यो बकुशो भवति, सोऽप्रावृष्यपि वस्त्राणि धावय-
 ति, इच्छति च 'प्रलक्ष्णानि' सूक्ष्माणि वस्त्राणि किञ्चिद्
 'विभूषायै' विभूषार्थं समुपभुङ्क्ते च ॥ ३ ॥

२ तथा पात्रदण्डकादि वृष्टं खरपाषाणादिना, मृष्टं प्रलक्षणपा-
 षाणादिना सुकुमालं कृतं, तथा स्नेहादिना कृततेजस्कं
 धारयति 'विभूषायै' विभूषार्थं, बहु च प्रार्थयते उपकरणं ॥ ४ ॥

३ देहबकुशः 'अकार्यै' कार्याभावेऽशुचिनेत्रविकारादि विना
 करचरणनखादिकं विभूषयति । उपकरणशरीरबकुशो द्वि-
 त्विधोऽप्ययं परिवार प्रभृतिकामृद्धिं इच्छति ॥ ५ ॥

४ पाण्डित्य तपआदिकृतं यशश्च प्रार्थयते । 'तस्मिन्' यशसि
 जाते सति 'तुष्यति' हस्यति । सुखशीलः न च बाढं यत-
 तेऽहोरात्रं 'क्रियासु' धर्मानुष्ठानेषु ॥ ६ ॥

परिवारो य असंजम अविवित्तो होइ किंचि एयस्स ।
 घंसिअपाओ तिछाइ मसिणिओ कत्तरि य केसो ॥७॥
 तंह देससव्वछेआ-रिएहिं सबलेहिं संजुओ बउसो ।
 मोहकखयट्ठमब्भुट्ठिओ अ सुत्तमि भणिअं च ॥८॥
 उंवगरणदेहचुक्खा रिद्धी जसगारवासिआ निच्चं ।
 बहुसबलछेअजुत्ता निग्गंथा बाउसा भणिया ॥९॥
 आंभोगे जाणंतो करेइ दोसं अजाणमणभोगे ।
 मूलुत्तरेहिं संवुड--विवरीय असंवुडो होइ ॥१०॥
 अंछि मुहमज्जमाणो होइ अहासुहमओ तहा बउसो
 सीलं चरणं तं जस्स कुच्छिअं सो इह कुसीलो ॥११॥

- १ एतस्य परिवारः 'असंयमः असंयमवान्, 'अविविक्तः' वस्त्र-
 पात्रादिस्नेहावपृग्भूतः, 'घंसिअपाओ' इति घणितपादः तै-
 लादिना मसृणितः कर्त्तितकेशः ॥ ७ ॥
- २ तथा देशच्छेदसर्वच्छेदाहैः शबलचारित्रैः संयुतो वकुशो
 मोहक्षयार्थमभ्युत्थितः सूत्रे भणितं च ॥ ८ ॥
- ३ उपकरणदेहशुद्धा ऋद्धियशः सातागारवाश्रिता अविविक्तप-
 रिवाराश्लेदयोग्यशबलचारित्र्युक्ता निर्ग्रन्था वकुशा भ-
 णिताः ॥ ९ ॥
- ४ साधूनामकृत्यमेतदिति जानन् कुर्वन्नाभोगवकुशः १ । अजा-
 नन् कुर्वन्नाभोगवकुशः २ । मूलोत्तरगुणैर्युक्ता लोकेऽवि-
 ज्ञातदोषः संवृतवकुशः ३ । विपरीतो लोके प्रकटदोषोऽसं-
 वृतवकुशः ४ ॥ १० ॥
- ५ 'अक्षिमुखादिमार्जयन्' नेत्रमलाद्यपनयन् यथासूक्ष्मवकुशः ५ ।
 शीलं चरणं तद्यस्य कुत्सितं स इह कुशीलः ॥ ११ ॥

१ पडिसेवणाकसाए दुहा कुसीलो दुहा वि पंचविहो ।
 नाणे दंसणचरणे तवे अहसुहुमए चेव ॥१२॥
 इह नाणाइकुसीलो उवजीवं होइ नाणपभिईए ।
 अह सुहुमो पुण तस्सं एस तवस्सि त्ति संसाए ॥१३॥
 जो नाणदंसणतवे अणुजुंजइ कोहमाणमायाहिं ।
 सो नाणाइकुसीलो कसायओ होइ नायव्वो ॥१४॥
 चारित्तम्मि कुसीलो कसायओ जो पयच्छई सावं ।
 मणसा कोहाईए निसेवयं हो अहा सुहुमो ॥१५॥
 अहवा वि कसाएहिं नाणाईणं विराहओ जो य ।
 सो नाणाइकुसीलो नेओ वक्खाणभेएणं ॥१६॥
 मूलुत्तरगुणविसया पडिसेवासेवए पुलाए अ ।
 उत्तरगुणेषु बउसो सेसा पडिसेवणारहिआ ॥१७॥ ”

- १ स कुशीलो विपरीताऽऽराधना प्रतिसेवना तथा कुशीलः
- १ कषायैः सञ्जलनोदयादिरूपैः कुशीलः कषायकुशीलः ॥१२॥
- २ द्विधापि पञ्चधा-ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपो विषयो यथासूक्ष्माश्च ॥
- ३ इह ज्ञानादिकुशीलो ज्ञानदर्शनचारित्रतपांस्युपजीवंस्तत्तत्प्रतिसेवना कुशीलः । एषः तु तपस्वीत्यादिप्रशंसया यस्तुष्यति स यथासूक्ष्मः प्रतिसेवना कुशीलः ॥ १४ ॥
- ४ तथा ज्ञानदर्शनतपांसि यः सञ्जलनकषायोदययुक्तः स्वस्व-विषये व्यापारयति स तत्तत्कषायकुशीलो ज्ञातव्यः ॥१५॥
- ५ चारित्रकुशीलः स यः कषायाविष्टः शापं प्रयच्छति । मनसा क्रोधादीन्निषेधनं यथासूक्ष्मकषायकुशीलः ॥ १६ ॥
- ६ मूलगुणाः प्राणातिपातविरमणादयः, दशविध प्रत्याख्यानादयस्तत्तरगुणाः, तद्विषया प्रतिसेवा मूलोत्तरगुणप्रतिसेवा तस्या आसेवकः पुलाकः प्रतिसेवा कुशीलश्च । बकुश उत्तरगुणप्रतिसेवकः । शेषाः प्रतिसेवनारहिताः ॥ १७ ॥

अत्र मूलगुणोत्तरगुणविषया विराधना पुलके, प्रति सेवना कुशीले च, उत्तरगुणविषया च बकुशे, शेषाः प्रतिसेवना रहिता, इति श्रीउत्तराध्ययनवृहद्वृत्तावपि षष्ठाध्ययनेऽयमर्थः सविस्तरमुक्तोऽस्ति । तथा तत्रैव बकुशो द्विविधः, उपकरण बकुशः शरीरबकुशश्च तत्रोपकरणाभिष्वक्तचित्तो विविधविचित्रमहाधनोपकरणपरिग्रहयुक्तः, विशेषयुक्तोपकरणकाङ्क्षायुक्तो नित्यं तत्प्रतिकारसेवी भिक्षुरूपकरणबकुशो भवति ।

शरीराभिष्वक्तचित्तो करचरणनखमुखादिदेहावयवविभूषानुवर्त्तनशीलः शरीरबकुशः । प्रतिसेवनाकुशीलो मूलगुणान् विराधयन् उत्तरगुणेषु काञ्चिद्विराधनां प्रतिसेवन्ते । भगवतीसूत्रे तु,

बकुसेणं पुच्छा? “जाव णो मूलगुणपडिसेवए होज्जा”
‘ पडिसेवणा कुसीलो जहा पुलाए ’

अत्र च यत्पुलाकादीनां मूलोत्तरगुणविराधकत्वेऽपि निग्रन्थत्वमुक्तं, तज्जघन्यजघन्यतरोत्कृष्टोत्कृष्टतरादिभेदतः संयमस्थानानामसङ्ख्यतया तदात्मकतया च चारित्रपरिणतेरिति भावनीयम्, इति श्री उत्तराध्ययनवृहद्वृत्तौ । तस्मादलं पार्श्वस्थादिलक्षणगवेषणक्लेशेन, किन्तु कालोचितयतनया यतमानाः साधवो बकुशकुशीलत्वं न व्यभिचरन्तीति वन्द्या एव । यदुक्तं श्रीजिनवल्लभसूरिभिर्द्वाद-

शकुलक्यां—

कालाइदोसओ जइवि कह वि दीसंति तारिसा न जई
सवरथ तह वि नत्थित्ति नेव कुज्जा अणासासं॥१॥यतः—

कुग्गह कलंकरहिआ जहसत्ति जहागमं च जयमाणा ।
जेण विसुद्धचरित्तत्ति वुत्तमरिहंतसमयम्मि ॥२॥

सम्मत्तनाणचरणा--नुवाइ आणाणुगं च जं जत्थ ।
जाणिज्जा गुणं तं तत्थ पूअए परमभत्तीए ॥३॥ इति

व्यवहारप्रथमोद्देशकेऽपि--

चोअग छक्कायाणं तु संजमे जोणुधावए ताव (जाव)।
मूलगुणउत्तरगुणो दोण्णिवि अणुधावए (ताव) ॥२॥

अत्र वृत्तिः--हे नोदक ! यावत्षड्जीवनिकायेषु संयमः
प्रबन्धेन वर्तते । तावन्मूलगुणाउत्तरगुणाश्च द्वयेऽप्येतेऽ-
नुधावन्ति वर्तन्ते इति । न च पार्श्वस्थादीनामपि सर्वथा
अवन्यत्वम् । आगमे तु--

कारणे जाते प्रकटप्रतिसेविनामपि वन्यत्वाभिधानात् ।

तदुक्तमावश्यके--

१ मुक्कधुरा संपागड--सेवी चरणकरणपढभट्टे ।

१ व्याख्या--धूः संगमधूः परिगृह्यते, मुक्का-परित्यक्ता धूर्येनेति
समासः, सम्प्रकटं--प्रबचनोपघातनिरपेक्षमेव मूलोत्तरगुणजालं
सेवितुं शीलमस्येति सम्प्रकटसेवी चेति विग्रहः, तथा चर्यत इति
चरणं व्रतादिलक्षणं क्रियत इति । करणं-पिण्डविशुद्ध्यादिलक्षणं
चरणकरणाभ्यां प्रक्षेपेण भ्रष्टः-अपेतश्चरणकरणप्रभ्रष्टः, मुक्तधूः स
म्प्रकटसेवी चासौ चरणकरणप्रभ्रष्टश्चेति समासस्तस्मिन्, प्राकृत-
शैल्या अकारेकारयोर्दीर्घत्वम्, ॥

लिङ्गावसेसमिन्ते जं कीरइ तं पुणो वुच्छं ॥१॥

वायाइ नमुक्कारो हत्थुस्सेहो अ सीसनमणं च ।

संपुच्छणऽच्छणं छोभवंदणं वंदणं वावि ॥२॥

एआइं अकुव्वंतो जहारिहं अरिहदेसिए मग्गे ।

न भवइ पवयणभत्ती अमत्तिमंताइआ दोसा ॥३॥

१ इत्थम्भूते 'लिङ्गावशेषमात्रे केवलद्रव्यलिङ्गयुक्ते य-
त्क्रियते किमपि तत्पुनर्दृश्ये, पुनः शब्दो विशेषणार्थः, किं
विशेषयति ?—कारणापेक्षं कारणमाश्रित्य यत्क्रियते तद्वक्ष्ये—
अभिधास्ये, कारणाभावपक्षे तु प्रतिषेधः कृत एव,
विशेषणलाफल्यं तु मुक्तधूरपि कदाचित्सम्प्रकटसेवी न भवत्यपि
अतस्तदग्रहणं, संप्रकटसेवी चरणकरणप्रव्रष्ट एवेति स्वरूपकथ-
नमिति गायार्थः

२ व्याख्या 'वायापत्ति निर्गमभूभ्यादौ वृष्टस्य वाचाभिला-
पः क्रियते हे देवदत्त ! कीदृशस्त्वमित्यादिलक्षणः, गुरुनर पु-
रुषकार्यापेक्षं वा तस्यैव 'नमोक्कार ति नमस्कारः क्रियते—हे दे-
वदत्त ! नमस्ते, एवं सर्वज्ञोत्तरविशेषकरणे पुरुषकार्यभेधः प्राक्त-
नोपचारानुवृत्तिश्च व्रष्टव्या, 'हत्थुसेहो य ति अभिलापनमस्कार-
गर्भः हस्तोच्छ्रयश्च क्रियते, 'सीसनमणं च' शिरसा उत्तमाङ्गणेन
नमनं शिरोनमनं च क्रियते, तथा 'संपुच्छनं' कुशलं भवत इ-
त्यादि, अनुस्वारलोपोऽत्र व्रष्टव्यः, 'अच्छणं' ति त-[द्व्यमानस्त-
त्सन्निधावासनं कञ्चित्कालमिति, एष तावद्वह्निदृष्टस्य वि-
धिः, कारणविशेषतः पु स्तम्प्रतिश्रयमपि गम्यते, तत्राप्येष एव
विधिः, नवरं 'छोभवदणं' ति आरभद्या छोभवन्दनं क्रि-
यते, 'वन्दणं वाऽवि' परिशुद्धं वा वन्दनमिति गायार्थः

३ व्याख्या—'पतानि'वाङ्मनमस्कारादीनि कषायोत्कटतयाऽकुर्व-
तः, अनुस्वारोऽत्रालक्षणिकः 'यथार्हं' यथायोगमर्हद्दर्शिते मार्गे
न भवति प्रवचनभक्तिः, ततः किमित्यत्र आह—'अमत्तिमंताइ-
आ दोसा' प्राकृतशैल्याऽभक्त्यादया दृष्टाः, आदिशब्दात् स्वार्थ-
अंशबन्धनादय इति गायार्थः ॥

नन्वेतत्साधूनाश्रित्य, नतु श्राद्धान् । नैवं । यतः—
श्राद्धजीतकल्पे,

उत्पन्नकारणम्मी वंदणयं जो न कुञ्ज दुविहं पि ।
पासत्थाईयाणं उग्घाया तस्स चत्तारि ॥ ४ ॥

इति श्राद्धजीतकल्पे श्राद्धानाश्रित्य भणनात् । ननु किं
नाम कारणेन श्राद्धोऽपि पार्श्वस्थादीन् वन्दते । उच्यते ज्ञाना-
दिग्रहरूपग्रहणशिक्षाऽऽवश्यकविध्यादिशिक्षणरूपाऽऽसे-
वनाशिक्षे कारणतयोक्ते एवागमे-यदुक्तं श्रीव्यवहारे
प्रथमोद्देशकान्ते—

चोयइ से परिवारं अकरेमाणे भणेइ वा सड्ढे ।

अव्वुच्छित्तिकरस्स उ सुअभत्तीए कुणह पूअं ॥१॥

इत्यादि एतद्व्याख्या-प्रथमतः ' से ' तस्यालोचनार्ह-
स्य परिवारं वैयावृत्यादिकमकुर्वन्तं चोदयति शिक्षयति ।
तथा ग्रहणासेवनानिष्णात एष तत एतदस्य विनयवैयावृ-
त्यादिकं कियमाणं महानिर्जराहेतुरिति । एवमपि शिक्ष-
माणो यदि न करोति । ततस्तस्मिन्नकुर्वाणे स्वयमहारादीनु-
त्पादयति । अथ स्वयं शुद्धं प्रायोग्यमाहारादिकं न लभते ।
ततः श्राद्धान् भणति ज्ञापयति प्रज्ञाप्य च तेभ्योऽक-
ल्पिकमपि यतनया सम्पादयति । न च वाच्यं तस्यैवं कु-
कुर्वन्तः कथं न दोषो, यत आह—'अव्वोच्छित्ती'त्यादि अ-
व्यवच्छित्तिकरणस्य पार्श्वस्थादेः श्रुतभक्त्या हेतुभूतयाऽ-
कल्पिकस्याप्याहारादेः श्रुतभक्त्या पूजां कुरुत यूयं । न
च तत्र दोष एवमत्रापि । इयमत्र भावना यथा कारणे
पार्श्वस्थादीनां समीपे सूत्रमर्थं च गृह्णानोऽकल्पिकमा-

हारादिकं यतनया तदर्थं प्रतिसेवमानः शुद्धा, ग्रह-
णशिक्षायाः क्रियमाणत्वादेवमालोचनार्हस्यापि निमित्तं
प्रतिसेवमानः शुद्ध एव, आसेवनाशिक्षायास्तत्समीपे
क्रियमाणत्वादिति । उपदेशमालायामपि —

“सुगईमग्गपईवं नाणंदितस्स हुज्ज किमदेयं ।

जह तं पुलिंदएणं दिन्नं सिवगस्स नियगच्छि॥१॥इति।

ननु तत्रैव ।

आलावो संवासो विसंभो संथवो पसंगो अ ।

हीणायारेहिं समं, सबजिणिंदेहिं पडिकुट्ठा ॥१॥

इति वचनाद्यः सह आलापाद्यपि त्यज्यते,

तेषां पार्श्वे ज्ञानग्रहणादि कथं युज्यते ।

उच्यते यदि तेभ्योऽधिकगुणाः साधवो लभ्यन्ते ? तदा न
युज्यते एव तेषां पार्श्वे ज्ञानग्रहणादि । तदभावे तु तेषा-
मपि पार्श्वे ज्ञानग्रहणादि युक्तमेवागमप्रामाण्यात् । यदि
हि यदर्थं द्वादशवर्षं सुगुरुन् प्रतीक्षते साऽपि आलोचना-
गुर्वभावे पार्श्वस्थादिपार्श्वे ग्राह्यतयोक्ता जीतकल्पे —

आयरिआइ सगच्छे संभोइअ इअरगीअपासत्थे ।

सारुवी पच्छाकड देवयपडिमा अरिह सिद्धे ॥१॥

१ व्याख्या — ‘ सुगइ इति ’ सद्गतिर्मोक्षरूपा तस्या मार्गः
पन्थास्तत्प्रकाशनेन प्रदीपं दीपसदृशमेतादृशं ज्ञानं, ज्ञायते परि-
च्छिद्यते वस्त्वनेनेति ज्ञानं, अत्र श्रुतज्ञानं ग्राह्यम्, ‘ तद्दत्तां ज्ञा-
नमर्पयतां, ‘हुज्ज इति’ भवेत्किमदेयम् ? एतावता यदि ज्ञानदाता-
जीविनं मार्गयति तदा सुशिष्येण तदपि देयमित्यर्थः,

इत्यादिजीतकल्पवचनप्रामाण्यात् । तदानीं प्रतिदिन-
विधेयाऽऽवश्यकविधिशिक्षणादि तत्पाश्वे सुतरां कार्यं,
शुद्धचारित्र्यभावे ।

नन्वेवं पश्चात्कृतादीनामपि बन्धत्वं स्यात्तेषामपि आ-
लोचनाधिकारेऽधिकृतत्वात्, नैवं, तेषां साधुवेषाभावात् ।
साधुवेषाभावे हि प्रत्येकबुद्धादिरपि न बन्धः स्यात्किं पुन-
रितरः ।

यदुक्तं श्रीपञ्चकल्पे—

एवं तु दव्वलिंगं भावे समणत्तणं तु णायवं ।
को उ गुणो दव्वलिंगे भण्णति इणमो सुणसु वोच्छं॥
सक्कारवंदणनमंसणा य पूआ य लिंग कप्पम्मि ।
पत्तेयबुद्धमादी लिंगे छउमत्थतो गहणं ॥२॥
वत्थासणसक्कारो वंदण अब्भुट्ठाणं तु णायवं ।
पणिवाओ उ णमंसण-संतगुणकित्तणा पूआ ॥३॥
दट्ठूण दव्वलिंगं कुव्वंते ताणि इंदमाइवि ।
लिंगम्मि अविज्जंते न नज्जती एस विरओत्ति ॥४॥
पत्तेयबुद्धो जाव उ गिहिलिंगी अहव अन्नलिंगी उ ।
देवावि ता ण पूयंति मा पुज्जं होहिति कुलिंगं ॥५॥

ननु महानिशीथे—

जीवे सम्मग्गमोइन्ने घोरवीरतवं चरे ।

अचयंतो इमे पंच सव्वं कुज्जा निरत्थयं ॥१॥

कुसीलोसन्नपासत्थे सच्छदे सबले तहा ।

दिछीए वि इमे पंच-गोयमा ! न निरिखए ॥२॥

तथा--पंचे एसु महापावे जो न वजिज्ज गोयमा ! ।

संखावाईहिं कुसीलाई भमिही सो सुमई जहा ॥३॥

इति श्रीमहानिशीथे तेषां दर्शनमात्रमपि निषिध्य-
ते । तत्कथं तेषां पार्श्वे ज्ञानग्रहणादि युज्यते । सत्यं,
तेषां दर्शनमूत्सूत्राणामेव तत्रापि निषिद्धं नान्येषां । य-

तस्तत्रैवाधिकारे अन्तरा एता गाथाः सन्ति ॥

सव्वन्नुदेसिअं मग्गं सव्वदुक्खपणासणं ।

सायागारवगुरुए अन्नहा भणिउमुज्झए ॥१॥

पयमक्खरम्मि जो एगं सव्वन्नूहिं पवेइअं ।

न रोइज्ज अन्नहा भासे मिच्छदिछी स निच्छिअं ॥२॥

एवं नाऊण संसग्गि दरिसणालावसंथवं ।

संवासं च हिआकंखी सव्वोवाएहिं वज्जए ॥३॥ इ०

किञ्च-श्रीमहानिशीथेऽतिपरिणामकानामपि परम-
संवेगजनकतया भयवाक्यान्येव प्रायो दृश्यन्ते । यथा-
गोयमा ! जे केई अणोवहाणेणं सुअनाणंमहीअति '

जाव समणुजाणंति, तेणं महापावकम्मे महं-
ती, सुपसत्थनाणस्सासायणं कुव्वंति । तथा-जेणं
केई न इच्छिज्जा एअंतणं अविणउवहाणेणं चेव पं-
चमंगलाइसुअनाणस्समहिज्जणे अज्झावेइ वा अ-

ज्ज्ञावयमाणस्स वा अणुन्नं पयाइ । से णं न भवि-
ज्जा पियधम्मे ददधम्मे भत्तिज्जुए, हीलिज्जा सुत्तं
अत्थं तदुभयं, हीलिज्जा गुरुं, आसाइज्जा अईआ-
णागयवट्टमाणतित्थये, आसाइज्जा आयरियउव-
ज्जायसाहुणो, जेणं आसाइज्जा सुअनाणमिति ।
इत्यादि तत्रैव तृतीयाध्ययने । इति युष्माकमपि विनयो-
पधान-वहनादिविधिमविधाय पञ्चमङ्गलाद्यधीयानानां म-
हापापत्वेनातीतानागतवर्त्तमानतीर्थकराशातनाकारित्वेना-
द्रष्टव्यमेव स्यादिति । यच्चिचन्त्यते परस्मिन् तदायाति स्व-
स्मिन्निति न्याय एवोपढौकते । कथञ्चैवं भक्तपरिज्ञायाम्-
अन्नाणी विहु गोवो आराहिता गश्चो नमुक्कारं ।
चंपाएसिष्ठिसुत्तं सुदंसणो विस्सुओ जाओ ॥१॥

इति । आवश्यकै—

इह लोगम्मि तिदंडी सा दिव्वं माउगिवणमेव ।
परलोइ चंडपिंगल-हुंडिअजक्खो अ दिठ्ठंता ॥१॥

इत्यावश्यकै चोक्तं कथं सङ्गच्छते । अनुपधानेनापि
नमस्कार पाठिनां सुगतिप्रतिपादनात् । किञ्च श्रीमहानि-
शीथे स्वल्पेऽपि प्रमादे साधोः कुशीलत्वोक्तेस्तस्य च त्व-
दभिसन्धिनाऽचारित्रित्वात् सर्वांगमोक्तं साधोः प्रमत्ता-
प्रमत्तरूपं गुणस्थानकद्वयं कथं सङ्गच्छते ? । यदि च कु-
शीलादीनामेकान्तेनाचारित्रत्वं सम्मतं स्यात् , तदा त-
त्रैव महानिशीथे गणाधिपत्ययोग्यगुरुगुणानुत्तवा,

“उड्डं पुच्छा गोयमा ! तओ परेणं उड्डं हाय-
माणे कालसमए तत्थणं जे केइ छक्कायसमारंभवि-
वज्जी, से णं धन्ने पुन्ने वंदे पुज्जे नमंसणिज्जे ”

इति पञ्चमाध्ययने षट्कायसमारंभविवर्जिनामपि-
कथं पूज्यत्वमवादि ! तथा श्रीपञ्चकल्पेऽपि—

दंसण नाण चरित्तं तव विणयं जत्थ जत्तिअं पासे ।
जिणपन्नत्तं भत्तीइ पूअए तं तहा पायं ॥१॥

अपि च-अवन्यमध्योक्तकुशीलस्य निर्ग्रन्थमध्योक्तकु-
शीलस्य च लक्षणे विचार्यमाणे एकत्वमेव दृश्यते । तथा-
हि-अवन्यकुशीलः श्रीआवश्यके ज्ञानदर्शनचारित्र्याचा
रविराधकभेदात् त्रिविध उक्तः । श्रीमहानिशीथे तु—

“ अणेगहा कुसीले, तं जहा-नाणकुसीले ?
दंसणकुसीले २ चारित्तकुसीले ३ तवकुसीले वीरिय-
कुसीले इति ”

निर्ग्रन्थमध्योक्तकुशीलश्च श्रीभगवत्यां ज्ञान-
दर्शनचारित्र्यतपसां विराधको मनसा क्रोधाद्यासेवकश्च
पञ्चधोक्तः । एवं च ज्ञानदर्शनचारित्र्याणि विराधयन्
कुशील इत्युच्यते । इति तत्त्वतो द्वयोरपि लक्षणमेक-
मेव । श्रीमहानिशीथे च—

एवं अट्टरसण्हं सीलंगसहस्साणं जो जत्थ पए
पमत्ते भविज्जा । से णं तेणं पमायदोसे णं कुसीलेणो य ।

इति सूक्ष्मविराधकस्याप्यवन्धकुशीलत्वेनोक्तेर्बकु-
शकुशीलानां निर्ग्रन्थानामपि श्रीभगवत्यामुत्तरगुणज्ञा-
नादिविराधकत्वेनोक्तानां कथं नावन्धकुशीलत्वं, तेषां
च तथात्वे शासनोच्छेद एव । यतः—

न विणा तित्थं निअंठेहिं नातित्था य निअंठया ।

छक्कायसंजमो जाव ताव अणुसज्जणा दुण्हं ॥१॥

सव्वजिणाणं निच्चं बउसकुसीलेहिं वट्टए तित्थं ॥

इति.....ततः पार्श्वस्थादीनामेकान्तेनावन्धत्वा-
क्षराणि भयवाक्यतयैव स्वीकर्तव्यानि, नमस्काराद्युप-
धानवाक्यवत्, भयवाक्यं च श्रुत्वा मन्दसंवेगोऽपि
तीव्रश्रद्धः स्यात् । एवं च—

पासत्थो ओसन्नो० ॥ १ ॥

कुसीलोसन्नपासत्थो सच्छंदे सिढिले तहा ।

दिट्ठीए वि इमे पंच गोयमा ! न निरिक्खए ॥२॥

असुइट्ठाणे अडिआ० ॥ ३ ॥ इत्यादि

वाक्यानि भयवाक्यत्वेन पार्श्वस्थत्वादिकारणश-
य्यातरपिण्डदानादित्याजनपराणि पार्श्वस्थादिसंसर्गनि-
षेधनपराणि च बोद्धव्यानि ।

नतु तेषां सर्वथा अवन्धत्वख्यापनपराणि । यथा हि
लोके दुर्विनीतं पुत्रादिकं प्रति एतस्य भोजनं न दातव्य-
मित्यादिवाक्यानि दुर्विनयशिक्षणपराणि नतु भो-
जननिषेधपराणि । यतः श्रीधर्मरत्नप्रकरणे—

विहि'उज्जम वण्णय भय उस्सग्ग ववायतदुभयगयाइं।

सुत्ताइं बहुविहाइं समए गंभीरभावाइं ॥ १ ॥

१टीका—विधिश्चोद्यमश्च वर्णकश्च भयं चोत्सर्गश्चापवादश्च तदुभयं चेति द्वन्द्वः, तस्य च स्वपदप्रधानत्वाद्गतानीति प्रत्येकमभिमंवध्यते । सूत्राणि च विशेष्याणि । ततश्चैवं योज्यते कानिचिद्विधिगणानि सूत्राणि समये सन्ति । यथा—“संपत्ते भिक्खुकालंमि असंभतो अमुच्छिओ । इमेण कमजोएण भत्तपाणं गवेमए ॥ १ ॥” इत्यादीनि पिण्डग्रहणविधिज्ञापकानि । उद्यमसूत्राणि—“दुमपत्तए पंडुयए जहा निवडइ राइगणाण अच्चए । एवं मणुयाण जीवियं समयं गोयम ? मा पमायए ॥ १ ॥” इत्यादीनि । तथा—“वंदइ उभओ कालंपि चेइयाइं थयथुईपरमो । जिणवरपडिमा घरधूयपुप्पफगंधच्चणे जुत्तो ॥ १ ॥” कालनिरूपणस्योद्यमहेतुत्वात् पुनरन्यदाऽपि चैत्यवन्दनं न धर्मायेति । वर्णकसूत्राणि चरितानुवादरूपाणि । यथा—द्रौपद्या पूरुषपञ्चकस्य वरमालानिक्षेपः, ज्ञाताधर्मकथाद्यङ्गेषु नगरादिवर्णकरूपाणि च वर्णकसूत्राणि । भयसूत्राणि नारकादिदुःखदर्शकानि । उक्तं च—“नरएसु मंसरुहिराइवन्नणं जं पसिद्धिमेत्तेण । भयहेउ इहर तेसिं वेउव्वियभावओ न तयं ॥ १ ॥” अथवा दुःखविपाकेषु पापकारिणां चरितकथनानि भयसूत्राणि । तद्भयात्प्राणिनां पापनिवृत्तिसंभवात् । उत्सर्गसूत्राणि—“इच्चेसिं छण्हं जीविकायाणं नेव सयं दंडं समारंभेज्जा ॥” इत्यादिषड्जीवनिकायरक्षाविधायकानि । अपवादसूत्राणि प्रायश्छेदग्रन्थगम्यानि । यद्वा—“न यालभेज्जा निउणं सहायं गुणाहियं वा गुणओ समं वा । एक्कोवि पावाइं विवज्जयंतो विहरैज्ज कामेसु असज्ज

एसि विसयविभागं अमुणंतो नाणवरणकम्मुदया ।
मुज्झइ जीवो तत्तो सपरेसिमसग्गहं जणइ ॥२॥

इति । किञ्च—यदि पार्श्वस्थादिसङ्गतिनिषेधकवाक्या-
नि, न भगवाक्यतया अङ्गी क्रियन्ते, किन्तु विधि-
वाक्यतयैव । तदानीं श्रीआवश्यकै श्रीसम्यक्त्वदंडकै तद-
तीचारपञ्चके च परतीर्थिकाणामालापान्नदानप्रशंसादि-
वर्जनवत्पार्श्वस्थादीनामपि तद्वर्जनं कृतमभविष्यत् । चतु-
र्विधमिध्यात्वे च लोकोत्तरं गुरुगतं मिध्यात्वं, (लिंगधा-
रिस्वरूपं) तथाहि—

“दगपाणं पुप्फफलं अणेसणिज्जं गिहत्थकिच्चाइं ।
अजया पडिसेवंती जइ वेसविडंबगा नवरं ॥१॥”
उसन्नया अबोही पवयण उब्भावणा य बोहिअो ।

माणो । १ ॥ ” इत्यादीन्यपि । तदुभयसूत्राणि येषूत्सर्गापवादौ
युगपत्कथ्येते । यथा—“अट्टज्झाणाभावे सम्मं अहियांसियव्वओ
वाही । तब्भावम्मि उ विहिणा पडियारपवत्तणं नेयं ॥१॥ ” एवं
‘सूत्राणि बहुविधानि’ स्वसमयपरसमयनिश्चयव्यवहारज्ञानक्रियादिना
नयमतप्रकाशकानि ‘समये’ सिद्धान्ते ‘गम्भीरभावानि’ महामतिग-
म्याभिप्रायाणि सन्तीति शेषः ॥ १ ॥

१ व्या०—‘दगपाणं इति’ दगपाणं शब्देन सचित्तजलपानं
पुष्पं जात्यादीनां, फलमात्रादीनां, ‘अणेसणिज्जं इति’ आधाक-
मादिदोषदुष्टमाहारादि, अयता असंयताः प्रतिसेवन्ते प्रतिकूलमा-
चरन्ति, नवरं केवलं ते वेषविडंबका एव, न तु स्वल्पमपि
परमार्थसाधका इत्यर्थः ॥

२ व्या० ‘उसन्नया इति’ पतादृशानां अष्टाचाराणामवसन्नता
पराभवो भवति, अबोधिर्धर्मप्राप्त्यभावः स्यात् । यतः प्रवचनस्य,

ओसन्नो वि वरं पिहु पवयण उब्भावणापरमो ॥२॥
 गुणहीणो गुणरयणा--यरेसु जो कुणइ तुल्लमप्पाणं ।
 सुतवस्सिणो अ हीलइ सम्मत्तं कोमलं तस्स ॥३॥
 उसन्नस्स गिहिस्स व जिणपवयणतिवभावियमइस्स ।
 कीरइ जं अणवज्जं दढसम्मत्तस्स वत्थासु ॥ ४ ॥
 पासत्थोसन्नकुसील--नायसंसत्तं जणं महाछंदं ।

१ शासनस्योद्भावनायां प्रभावनायां वद्धितायां सत्यां बोधिरूपं फलं भवति, ननु प्रवचनहीलनायां कृतायामित्यर्थः। 'उसन्नोवि' अवसन्नोऽपि कर्मपारवश्येन शिथिलाचारोऽपि वरं श्रेष्ठः, यदि 'पिहु' पृथुपृथुतरं यथास्यात्तथा प्रवचनस्य शासनस्योद्भावना प्रभावना शोभेति यावत्, तस्यां परमः प्रधानो भवति, व्याख्यानादिना शासनप्रभावकोऽवसन्नोऽपि वरमित्यर्थः ॥

२ व्या० 'गुणहीणो इति' गुणेन चारित्रादिना हीन एतादृशो गुणरत्नाकरैर्गुणसमुद्रैः साधुभिः सार्धं यः स्वकीयमात्मानं तुल्यं करोति, वयमपि साधव इति मन्यन्ते, तस्य पुण्यस्य सम्यक्त्वं कोमलमसारमर्थात्स मिथ्याबुष्टिरित्यर्थः ॥

३ व्या० 'उसन्नस्सेति' अवसन्नस्य पार्ष्वस्थादिकस्य वाऽथवा गृहस्थस्य, कीदृशस्य ? जिनस्तीर्थकरस्तस्य प्रवचने सिद्धान्ते धर्मेण तीव्रभाषिता मतिर्यस्य तस्य जिनधर्मरागरक्तस्यैतादृशस्याऽवसन्नस्य आधकस्य वा यद्वैयावृत्यादि क्रियते, तत्सर्वमनवद्यं निष्पापं निर्वृषणमिति यावत्, कीदृशस्य ? दृढसम्यक्त्वस्य निश्चलदर्शनस्य कदा वैयावृत्यादि करोति ? अवस्थासु क्षेत्रकालाद्यवस्थासु ॥

४ व्या० 'पासत्थो इति' पार्ष्वे ज्ञानदर्शनचारित्राणां समीपे निष्ठतीति पार्ष्वस्थः, अवसन्नचारित्रविषये शिथिलाचारः कुशीलः नायशब्देन यो न भणनाद् ज्ञानविराधकः, 'संसत्तं जणं इति'

नाजणं तं सुविहिया सवपयत्तेण वज्जंति ॥ ५॥

बायालमेसणाओ न रक्खइ धाइसिज्जपिंडं च ।

आहारेइ अभिक्खं विगइ उ सन्निहिं खाइ ॥ १॥

सुरप्पमाणभोजी आहारेइ अभिक्खमाहारं ।

नय मंडलीइं भुंजइ नय भिक्खं हिंडइ अलसो ॥ २॥

कीवो न कुणइ लोअं लज्जइ पडिमाइज्जलमवणेइ ।

सोवाहणो अ हिंडइ बंधइ कडिपट्टयमकज्जे ॥ ३॥

१ संसक्तो, यो यत्र यावृशो मिलति, तत्र तत्संगत्या तावृशो भवति स संसक्त इत्युच्यते, यथाछंदः स्वकीयमत्योस्तृप्रप्ररूपकः, एतेषां स्वरूपं ज्ञात्वा सुविहिताः शोभनानुष्ठानाः साधवस्तं पार्श्वस्थादिकं सर्वप्रयत्नेन सर्वशक्त्या वर्जयन्ति तत्सङ्गतिं न कुर्वन्ति चारित्रविनाशकारित्वादित्यर्थः ॥

अथ पार्श्वस्थादीनां लक्षणानि कथयति—

२ व्या० 'बायाल इति' द्विचत्वारिंशत्संख्याका पषणा इति आहारविषया गवेषणास्तान् न रक्षति, न पालयति, आहारदोषान्न निवारयतीत्यर्थः, च पुनर्धात्रीपिण्डं न रक्षति, न निवारयति, 'सिज्जति' शय्यातरपिण्डं गृह्णाति, अभिक्षणे पुनः पुनर्विकृतोर्दुग्धदधिप्रमुखाः कारणं विनाऽऽहारयति 'सन्निहिं इति' रात्रावथवा रात्रिरक्षितं वस्तु खादति भक्षयतीत्येवंशीलः ॥

३ व्या० 'सुर इति' सूर्यप्रमाणं उदयादारभ्याऽस्तं यावदुभुङ्क्ते इत्येवंशीलः, अभिक्षणं निरन्तरमाहारमशनाद्याहरति भुङ्क्ते, न च साधुमंडल्यां भोजनं करोति, एकाक्येष भोजनं करोति, न च भिक्षार्थं हिंडति भ्रमति, गोषयां न गच्छति, अलसः सन्न स्तोके एव गृहे बहुतरं गृह्णातीत्यर्थः ॥

४ व्या० 'कीवो इति' क्लीबः कातरत्वेन लोचं केशलुञ्चनं न करोति, 'पडिमा इति' कायोत्सर्गं कुर्वन् लज्जते जलं शरीरमलं हस्तेनापनयति, 'सोवाहणो अ इति' पादप्राणसहितो हिंडति, बध्नाति कटिप्रदेशे पट्टकं चोलपट्टकं 'अकज्जे इति' कार्यं विना ॥

१ गामं देसं च कुलं, ममाए पीठफलपडिबद्धो ।
 घरसरणेषु पवज्जइ विहरइ य सकिंचणो रित्तो ॥४॥
 नंह दंतकेसरोमे जमेइ अत्थोलधोइणो अजओ ।
 वाहेइ पलिअिकं अइरेगप्पमाणमच्छरइ ॥५॥
 सोवैइ य सव्वराइं नीसट्ठमचेयणो न वा झरइ ।
 न पमज्जंतो पविसइ निसिहियावस्सियं न करेइ ॥६॥

१ व्या० 'गामं इति' ग्रामे देशे अथ च कुले 'ममाए इति' ममतया विचरति, पतानि मदीयानीति ममत्ववान् पीठफलकेषु प्रतिबद्धः वर्षाकालं विनापि शेषकाले तद्रक्षक इत्यर्थः 'घरसरणेषु इति' गृहाणां पुनर्नवीनकरणे प्रसज्यति प्रसङ्गं करोति चिन्ताकारको भवतीत्यर्थः, विहरति विहारं करोति 'सकिंचणो-त्ति' सुवर्णादिद्रव्यसहितः सन् अहं रिक्तोऽस्मि, द्रव्यरहितो निर्ग्रन्थोऽस्मीति लोकानामग्रे कथयति ॥

२ व्या० 'नह इति' नखा दन्ताः केशा मस्तकसम्बन्धिनः रो-
 माणि शरीरसम्बन्धीनि च, एतेषां द्वन्द्वः तानि 'जमे इति' भूषय-
 ति अत्थोलशब्देन बहुपानीयेन धावनं हस्तपादादीनां यस्यैतादृशः
 'अजओत्ति' अयतनया युक्तः 'वाहेइयत्ति' वाहयति गृहस्थषट्प-
 भुङ्क्ते पल्लविकं मञ्चकमतिरेकप्रमाणं प्रमाणातिरिक्तं संस्तार-
 कोत्तरपट्टाधिकमास्तरति सुखशय्यां करोतीत्यर्थः ॥५॥

३ व्या० 'सोवइय इति' स्वपिति शयनं करोति सर्वस्यां रात्रौ
 रात्रिप्रहरचतुष्टयेऽपीत्यर्थः निसट्ठं निर्भरमचेतनश्चेतनारहितः काष्ठ-
 षत् शयनं करोतीत्यर्थः, 'न वा झरइत्ति' रात्रौ गुणनादिकं स्वा-
 ध्यायं न करोति, रात्रौ रजोहरणादिना भूमिमप्रमार्जयन्नुपाश्रये
 प्रविशति, नैवेधिकीं सामाचार्यं प्रवेशसमये, निर्गमनसमये वा-
 वशियकीं न करोति ॥

१ पायपहे न पमज्जइ जुगमायाए न सोहए इरियं ।
 पुढवीदगअगणिमारुअ--वणस्सइतसेसु निरविक्खो ॥७॥
 सँव्वं थोवं उवहिं न पेहए न य करेइ सज्झायं ।
 सदकरो झंझकरो लहुओ गणभेयतत्तिल्लो ॥८॥
 खित्ताईयं भुंजइ कालाईयं तहेव अविदिन्नं ।
 गिण्हइ अणुइयसूरे असणाई अहव उवगरणं ॥९॥
 ठवँणाकुले न ठवेइ पासत्थेहिं च संगयं कुणइ ।
 निच्चमवज्झाणरओ न य पेहपमज्जणासीलो ॥१०॥

१ व्या० 'पायपहे इति' पहेति पथि मार्गे व्रजन, ग्रामसोमन प्रविशन् निस्सरन् वा न पादौ चरणौ प्रमार्जयति, 'युगमात्रायां' युगप्रमाणायां भूमौ इयौ न शोधयति, पृथ्वी शब्देन पृथ्वीकायः, दगशब्देनापकायः अगणिशब्देन तेजस्कायः मारुतो वायुकायः वनस्पतिकायस्त्रसकायश्च, पतेषु षट्सु जीवनिकायेषु निरपेक्षोऽपेक्षारहितो विराधयन्न शङ्कते इत्यर्थः ॥

२ व्या० 'सँव्वं इति' सर्वं स्तोकमप्युपधि मुखवस्त्रिकामात्रमपि न प्रेक्षते, न प्रतिलेखते, न च करोति स्वाध्यायं वाचनादिकं, रात्रौ शयनानन्तरं गाढं शब्दं करोतीति, झंझशब्देन कलहस्तं करोतीति, लघुको नतु गम्भीरो न गुणयुक्तः, गणस्य संघाटकस्य भेदे भेदकरणे 'तत्तिल्लोत्ति' तत्परः ॥

३ व्या० 'खित्ताईयं इति' क्रोशद्वयादुपरिक्षेप्रादानीतमाहारं यदाहरेत्तत्क्षेप्रातीतं कालानीतमिति यदानीताहारं प्रहरप्रयानन्तरं भक्षयति, 'अणुइय सूरे इति' अनुदगते सूर्ये गृण्हाति, सूर्योदयात्प्रथममाहारं गृण्हाति, अशनादिकं चतुर्विधमाहारं, अथचोपकरणं वस्त्रादि, एवंविधः पार्श्वस्थादिः कथ्यते इत्यर्थः ॥

४ व्या० 'ठवणा इति' स्थापनाकुलानि वृद्धगलानादीनामतीव भक्ति-कराणि, तानि न स्थापयति न रक्षति, निष्कारणं तत्राहारार्थं गच्छतीत्यर्थः, च पुनः पार्श्वस्थैर्भ्रष्टाचारैः सार्द्धं संग्रहं मैत्र्यं करोति,

रीयइ य दवदवाए मूढो परिभवइ तह य रायाणए ।
 परपरिवायं गिणहइ निट्ठुरभासी विगहसीलो ॥११॥
 विज्जं मंतं जोगं तेगिच्छं कुणइ भूइकम्मं च ।
 अक्खरनिमित्तजीवी आरंभपरिग्गहे रमइ ॥ १२ ॥
 कज्जेण विणा उगाह--मणुजाणावेई दिवसओसुअइ ।
 अज्जियलाभं भुज्जइ इत्थिनिसिज्जासु अभिरमइ ॥१३॥

नित्यं निरन्तरमपध्याने रतस्तत्परः न च प्रेक्ष्य वृष्ट्या
 विलोक्यवस्तुनो ग्रहणं प्रमार्जना रजोहरणादिकेन प्रमार्ज्यं व-
 स्तुनो भूमौ स्थापनं, तच्छीलस्तदाचरणस्वभावो नेत्यर्थः ॥

व्या० 'रीयइ य इति' गच्छति 'दवदवाए इति' सत्त्वरं
 मूर्खः सन् पराभवति 'तहय इति' तथा 'रायणिपत्ति' ज्ञानादिगु-
 णरत्नैरधिका वृद्धास्तान्, तैः सह स्पृष्टते इत्यर्थः, परेषां परि-
 वादोऽवर्णवादस्ते गृह्णाति, निट्ठुरं कठिनं भाषते, इत्येवंशीलः,
 विकथा राजकथाद्यास्तासां शीलः स्वभावो यस्य सः ॥

व्या० 'विज्जं इति' विद्यां देवाधिष्ठितां, मंत्रं देवाधिष्ठितं
 योगमद्युत्थोकरणादि, 'तेगिच्छं इति, रोगप्रतिक्रियां करोति, च
 पुनर्भूतिकर्मेति रक्षाद्यभिमंत्र्य गृहस्थेभ्यः समर्पयति अक्षरशब्देन
 लेखकानामक्षरविद्याप्रदानं, निमित्तं शुभाशुभयोलङ्घनबलेन प्रका-
 शनं, तेन जीवतीत्येवंशीलः आरम्भः पृथिव्याद्युपमर्हः, परिग्रहो-
 ऽधिकोपकरणरक्षणं, तत्र रमते तत्रासक्त इत्यर्थः ॥

व्या० 'कज्जेण इति' कार्येण विना निरर्थकमित्यर्थः, अव-
 ग्रहं स्थित्यर्थमनुज्ञापयति, गृहस्थानां भूमिकां ज्ञापयित्वा मुञ्चती-
 त्यर्थः, दिवसे स्वपिति निद्रां करोति आर्याकाया लाभं साध्वो-
 लब्धमाहारं भुनक्ति, स्त्रीणां निषद्या आसनानि, तत्राभिरमते,
 स्त्रीणामुत्थानानन्तरं तत्कालमेव तत्र तिष्ठतीत्यर्थः ॥

१उच्चारं पासवणे खेले सिंघाणए अणाउत्तो ।
 संथारगणवहीणं पडिक्कमइ सवासपाउरणो ॥ १४ ॥
 नं करेइ पहे जइणं तलिआणं तह करेइ परिभोगं ।
 चरइ अणुबद्धवासो स पक्खपरपक्खओमाणो ॥ १५ ॥
 संजोअइ अ बहुअं इंगालसाधूमगं अणट्ठाए ।
 भुज्जइ रूववलट्ठा न धरेइ अ पायपुंछणयं ॥ १६ ॥
 अट्ठमच्छट्ठचउत्थं संवच्छरचाउमासपक्खेसु ।

व्या० 'उच्चारं इति' उच्चारो मलस्तत्र, प्रस्रवणं मूत्रं तत्र
 तत्परिष्ठापने इत्यर्थः, खेलशब्देन प्रलेश्म तत्र 'सिंघाणएति' ना-
 सिकामलेऽनायुक्तोऽवसाधनः, अयतनया तत्परिष्ठापक इत्यर्थः
 संस्तारकस्योपरि स्थित एव प्रतिक्रमणं करोति कीदृशः ? वासो
 वस्त्रं तस्य प्रावरणं प्रकर्षेण वेष्टनं, तेन सह वर्तमानः, अथवा
 स इति भिन्नं पदं वा अथवेत्यर्थः, संप्रावरण इति विशेषणम् ॥

व्या० 'न करेइ इति' न करोति पथि मार्गे यतनां 'तलि-
 याणंति' पादतलरक्षकाणां पादत्राणभेदानां परिभोगमुपभोगं क-
 'रोति, चरति गच्छति 'अणुबद्धवासे' वर्षाकालेऽपि बिहारं क-
 रोति, स्वपक्षाणां साधूनां मध्ये परपक्षाणामन्यदर्शनिनां मध्येऽ-
 पमाने सति अयोग्यं विचारयनीत्यर्थः ॥

व्या० 'संजोअइ इति' संयोजयति भिन्नभिन्नस्थितानां द्र-
 व्याणां आस्वादाद्यर्थं संयोगं करोतीत्यर्थः, अतिबहुकं भुक्ते इंगाल
 शब्देन समीचीनं भक्तादि रागबुद्ध्या जेमति, 'साधूमगं इति'
 अनिष्टभक्तादिमुखविकारेण जेमति, 'अणट्ठाए इति' क्षुधावेदनीय-
 चैयावृत्त्यादिकारणं विना 'भुज्जइति' भोजनं करोति, किमर्थं ?
 रूपबलनिमित्तं इति 'न धरेइति' न धारयति च पादप्रोछनकम् ॥

व्या० 'अट्ठम इति' अष्टमं तपः षष्ठं तपश्चतुर्थं तपश्च न करो-
 ति, कस्मिन् कस्मिन् दिने ? तदाह—सांवत्सरिके पर्वणि अष्टमं
 चातुर्मासिके षष्ठं, पक्षे पक्षदिवसे चतुर्दशीदिने चतुर्थं तपो,

१ न करेइ सायबहुलो न य विहरइ मासकप्पेणं ॥१७॥
 नीयं गिण्हइ पिंडं एगागि अच्छए गिहत्थकहो ।
 पावसुआणि अहिज्जइ अहिगारो लोगगहणम्मि ॥१८॥
 पैरिभवइ उग्गकारी सुद्धं मग्गं निगूहए बालो ।
 विहरइ सायागुरुओ संजमविगलेसु खित्तेसु ॥ १९ ॥
 उग्गाइ गाइ हस्सइ असंवुडो सया करेइ कंदप्पं ।
 गिहिकज्जचित्तगोवि य उसन्ने देहो गिण्हइ वा ॥२०॥

न करोति, कीदृशः सन्? सातेन बहुलः सुखशीलः सन्, न च
 विहरति विहारं न करोति, मासकल्पेन मासकल्पमर्यादया शे-
 षकाले सत्यपि क्षेत्रे इत्यर्थः ॥

व्या० 'नीयं इति' नीयं नित्यमेतस्मिन् गृहे पतावान् ग्राह्य
 इति नियतिपूर्वकं पिण्डं गृण्हाति, एकाकी 'अच्छए इति' तिष्ठ-
 ति, समुदाये न तिष्ठति, गृहस्थानां कथाप्रवृत्तेर्यत्र तां गृहिप्रवृत्तिं
 करोति, पापश्रुतानि ज्योतिर्वैदिकानि 'अहिज्ज इति' अधीते पठ-
 ति, अधिकारं करोति, लोकशब्देन लोकानां मनांसि, तेषां ग्रह-
 णे रंजने वशीकरणे इति यावत् ॥

व्या० 'परिभवइति' पराभवति, कान् ? उग्रकारिण उग्रविहा-
 रिणामुपद्रवं करोतीत्यर्थः, शुद्धं निर्वृषणं मग्गंति' मोक्षमार्गं
 निगूहयत्याच्छादयति बालो मूर्खः, 'विहरइति' विचरति 'साया-
 गुरुओति' साते सौख्ये गुरुरेव गृहकोऽर्थाल्लम्पट इत्यर्थः, क्व
 विहरति ? संयमविकलेषु सुसाधुभिरनधिवासितेषु क्षेत्रेषु ॥

व्याख्या—उग्गाइति उग्रतया महता शब्देन 'गाइति' गायति,
 हसइति' हसति, असंवृतो विकसितमुखः, 'सया इति' सदैव
 'कंदप्पं इति' कन्दर्पोद्दीपकां प्रवृत्तिं करोति, अपि चेति समु-
 च्ये, गृहिकार्यचिन्तकः, अवसन्नाय ददाति वस्त्रादि, गृण्हाति च
 तस्मात् ॥

धम्मकहाओ अहिज्झइ घराघरं भमइ परिकहंतो ।

अगणणाइपमाणेण य अइरित्तं वहइ उवगरणं ॥२१॥

बारस काइयत्ति य तिन्नि य उच्चारकालभूमीओ ।

अंतो बहिं च अहियासि अणहियासे न पडिलेहे ॥२२॥

गीयैत्थं संविग्गं आयरियं मुअइ वलइ गच्छस्स ।

गुरुणो अणापुच्छा जं किंचि वि देइ गिणहइ वा ॥२३॥

१ व्या० 'धम्मकहाओत्ति' धर्मकथा अधीते भणति, जनचित्तर-
जनार्थमिन्त्यर्थः, च पुनः परिकथयन् धर्मकथां कथयन् गृहाद्गृहे
भ्रमति गच्छति, गणनया साधूनां चतुर्दशसंख्यायाः साध्वीनां च
पञ्चविंशतिसंख्याया उपकरणानि, प्रमाणेन यादृशं कल्पते चो-
लपट्टकादीनां मानं तस्मादतिरिक्तमधिकं संख्यया प्रमाणेन चो-
पकरणं वहति धारयति ॥

२ व्या० 'बारस इति' द्वादशसङ्ख्याः 'काइयत्ति' लघुनीतियोग्याः
स्थण्डिलभूमयः 'तिन्नियत्ति' तिस्र उच्चारकालग्रहणयोग्याः स्थण्डि-
लभूमयः, एवं सर्वा अपि सप्तविंशतिसङ्ख्याः स्थण्डिलभूमयः,
उपाश्रयस्यान्तर्मध्येऽथ बहिश्च 'अहियासि' यद्यध्यासितुं शक्य-
न्ते तदा दूरे योग्याः. 'अणहियासे' ईक्षितुं न शक्यते सा
योग्या समीपवर्तिनी एतादृशी भूमिकां न प्रतिलेखति नाव-
लोकयति ॥

३ व्या० 'गीयैत्थं इति' गीतार्थं सूत्रज्ञातारं 'संविग्गं' मोक्षा-
भिलाषिणं, एतादृशं 'आयरियं' स्वकीयं धर्माचार्यं 'मुअइ' ति
मुञ्चति निःकारणं त्यजति, 'वलइ' वलति सम्मुखमुत्तरं ददा-
ति, 'गच्छस्स' समुदायस्य शिक्षां ददतः सम्मुखं वदतीत्यर्थः,
गुरुनानापृच्छ्य गुर्वाणां विनेत्यर्थः, यत्किञ्चिद्वस्तु वच्चादि वदति
परस्मै, वाऽथवा गृण्हाति स्वयं परस्मात् ॥

१ गुरुपरिभोगं भुञ्जइ, सिज्जासंधारउवगरणजायं ।
 किच्चियतुमंति भासइ अविणीओ गव्विओ लुद्धो ॥२४॥
 गुरुपच्चक्खाणगिलाण--सेहवालाउलस्स गच्छस्स ।
 न करेइ न य पुच्छइ निद्धम्मो लिंगमुवजीवी ॥२५॥
 पैहगमणवसहिआहार--सयणथंडिल्लविहिपरिष्ठवणं ।
 आयरइ नेव जाणइ, अज्जावट्टावणं चेव ॥ २६ ॥

१ व्या० 'गुरु इति' गुरुपरिभोग्यं गुरुणां परिभोग्यं भोक्तुं योग्यं
 स्वयं भुनक्ति, शय्या शयनभूमिः संस्तारकस्तृणादिभयः, उपक-
 रणानि कल्पककम्बलप्रमुखाणि, तेषां जातः समुदायस्तं, गुरुभि-
 भाषितः सन् 'किच्चियतुमंति' किं त्वमिति तुङ्कारेण भाषते, न
 तु भगवन् इति बहुमानपूर्वकं अविनीतः सन् गर्वितः सन् लुब्ध
 इति विषयादिषु लम्पटः सन् एवं भाषते इत्यर्थः ॥

२ व्या० 'गुरु इति' गुरुप्रत्याख्याना अनशनादितपः कारकाः,
 ग्लाना रोगिणः, 'सेहति' नवदीक्षिताः 'वालात्ति' लघुक्षुल्लकाः,
 पत्तराकुलस्य भृतस्य गच्छस्य समुदायस्य न करोत्युपेक्षते वैया-
 वृथादि स्वयं, नैव पृच्छति परं ज्ञातारमहं किं करोमीति 'निद्ध-
 म्मो इति' धर्मरहितः सन् लिंगस्य वेषमात्रस्योपजीवी उपजीवकः
 लिङ्गेनाजीविकाकारीत्यर्थः ॥

३ व्या० 'पहगमण इति' पथिमार्गे गमनं, 'वसहिति' उपाश्रयः
 स्थित्यर्थः, आहारशब्देनाहारग्रहणं शयनं; थण्डिल्लशब्देन स्थ-
 ण्डिलशोधनं, पतेषां पदानां यो विधिस्तं, 'परिष्ठवणंति' अशु-
 द्धभक्तादीनां परिष्ठापनं त्यजनं, एतत्सर्वं जानन्नपि निर्द्वैततया
 नाश्रियते, अथवा नैव जानाति, अज्जा शब्देन साध्वी, तस्याः
 वट्टावणं इति' लोकभाषया 'वत्तावतुं' तदपि न जानाति 'चेव
 इति निश्चयेन ॥

‘सच्छंदगमणउट्टाण--सोअणो अप्पणेण चरणेण ।
 समणगुणमुक्कजोगी बहुजावखयंकरो भमइ ॥२७॥
 बच्छिठव वायुपुन्नो परिभमइ जिणमयं अयाणंतो ।
 थद्धो निव्विन्नाणो न य पिच्छइ किंचि अप्पसमं२८॥
 सैच्छंदगमणउट्टाण--सयणो भुज्जई गिहीणं च ।
 पासत्थाइठाणा हवंति एमाइया एए ॥ २९ ॥

इति उपदेशमालागाथोक्तलक्षणसर्वपार्श्वस्थाद्यसंयतवंदन
 एव संभाव्यते, नतु किञ्चिद्विराधकदेशपार्श्वस्थादिवन्दने ।
 यदुक्तं—चैत्यवन्दनकुलके तदधिकारे—

१ व्या० ‘सच्छंद इति’ स्वेच्छया गमनमुत्थानमूर्ध्वीभवनं ‘सोअ-
 णोत्ति’ शयनं यस्यैतादृशः, अप्पणेणत्ति’ आत्मना कल्पितेना
 चरणेनाचारेण गच्छति, भ्रमणगुणा ज्ञानादयस्तेषां मुक्तो योगो
 व्यापारो येन सः, बहुजीवानां बहुप्राणिनां क्षयङ्करो विनाशकरः
 पतादृशो भ्रमति ॥

२ व्या० ‘बच्छिस्ति’ वस्तिरिष वायुपूर्णः, यथा वायुपूर्णो वस्ति-
 द्भूतिरुत्फुल्लो वृश्यते, तथा गर्वेण भृतः सन् परिभ्रमणं करोति,
 जिनानां मतं रागादिरोगौषधमजानन् सन् स्तब्धोऽनम्रः सन्
 निर्विज्ञानो ज्ञानरहितो न च प्रेक्षते किञ्चिल्लवलेषमपि आत्मना
 समं तुल्यं, एतावता सर्वानपि तृणसमानं गणयतीत्यर्थः ॥

३ व्या० ‘सच्छंद इति’ स्वेच्छया गमनोत्थानशयनः, अस्य विशे-
 षणस्य पुनरुपादानं गुर्वीक्षां विना गुणप्राप्तिर्न भवतीति ख्याप-
 नार्थः, च पुनः ‘भुज्जइत्ति’ भोजनं करोति गृहस्थानां मध्ये, पार्श्व-
 स्थादीनां स्थानकानि, एते पूर्वोक्तानि पार्श्वस्थादीनां लक्षणानि
 भवन्तीत्यर्थः ॥

जे लोयुत्तमलिंगा लिंगिअ देहावि पुण्फतंबोलं ।
 आहाकम्मं सव्वं जलं फलं चेव सच्चित्तं ॥१॥
 भुजंति थीपसगं ववहारं गंथसंगहं भूसं ।
 एगागित्तव्भमणं सच्छंदं चिठ्ठिअं वयणं ॥२॥
 चेइअमठाइवासं वसहीसु वि निच्चमेव संठाणं ।
 गेअं निअचरणाणं अच्चावणं कणयकुसुमेहिं ॥३॥
 तिविहं तिविहेणेअं मिच्छत्तं जेहिं वज्जिअं दूरं ।
 निच्छयओ ते सड्ढा अन्ने उण नामओ चेव ॥४॥

अत एव--

सेसा मिच्छदिठ्ठो गिहिलिंगकुलिंगदव्वलिंगेहिं ।
 इत्यत्र द्रव्यलिङ्गिनोऽनन्तरोक्तलक्षणा एव ग्राह्याः । नतु
 सिज्जातरपिण्डादि कियद्दोषदूषितदेशपार्श्वस्थास्तेषां हि
 सातिचारचारित्रसद्भावेऽपि मिथ्यादृष्टित्वे प्रोच्यमाने
 महत्याशातना स्यात् । न च सातिचारचारित्रत्वं तेषा-
 मसिद्धं । यदुक्तं श्रीप्रवचनसारोद्धारसूत्रवृत्तौ, एतेषु पार्श्वस्थं
 सर्वथैवाचारित्रिणं केचिन्मन्यन्ते, तत्तु न युक्तं प्रतिभा-
 ति . यतो यद्येकान्तेन पार्श्वस्थोऽचारित्री स्यात् तदा स-
 र्वतो देशतश्चेति विकल्पद्वयकल्पनमसङ्गतं स्यात् चा-
 रित्राभावस्योभयत्रापि तुल्यत्वात् । तस्माज्जायते पा-
 र्श्वस्थस्य सातिचारचारित्रसत्तापि । यतो निशीथचूर्णावपि
 पासत्थो अच्छइ सुत्तपोरिसिं अत्थपोरिसिं वा न
 करेइ । दंसणाइआरेसु वट्टइ । चारित्ते न वट्टइ, अ-

इआरे वा न वज्जेइ । एवं सत्थो अच्छइ पासत्थोत्ति ”

एतावता चास्य न सर्वथा चारित्राभावोऽवसीयते ।
इति प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ । अत्र च निशीथचूर्णौ—
चारित्ते न वट्टइ ।

। इति सर्वपार्श्वस्थग्रहणं ।

‘अइआरे न वज्जेइ’

इति च देशपार्श्वस्थग्रहणं संभाव्यते । पार्श्व-
स्थं च केचिदचारित्रिणं मन्यन्ते । इति वचनादवसन्ना-
दीनां सुतरां चारित्रसद्भावो निर्णीयते । सर्वथा चा-
रित्राभावे च तेषामागमोक्तं कारणे जाते वंच्यत्वमपि ते-
षां न सङ्गच्छते । नहि क्वापि महत्यपि कारणे परती-
र्थिकानां वंच्यत्वं सिद्धान्ते प्रतिपादितम् । तथा
श्रीओघनिर्युक्तौ—

‘एस गमो पंचणहवि नीयाईणं गिलाणपडिअरणे ।

फासुअकरणनिकायणकहणपडिकामणा गमणं ॥१॥

इत्यत्र पार्श्वस्थादीनां ग्लानत्वे प्रतिजागरणं संवि-
ग्नविहारं प्रत्यभ्युत्थितत्वे सति साधुना सङ्घाटकरणं च ।

१ व्या० ‘एष गमः’ एष परिचरणविधिः ‘पंचणहवि’ पञ्चानामपि,
केषामत आह—‘नीयाईणं’ आदिशब्दात् पासत्थोत्तणकु-
सीलसंसत्ताणं, ‘गिलाणपडिअरणे’ति ग्लानप्रतिचरणे एष वि-
धिः ‘फासुअकरण’ति यदुत प्रासुकेन भक्तादिना प्रतिचरणं कार्यं,
‘निकायण’ति निकाचनं करोति, यदुत वृद्धीभूतेन त्वया यदहं
ब्रवीमि तत्कर्तव्यम्, ‘कहण’ति धर्मकथाया, यद्वा ‘कहण’ति लो-
कस्य कथयति—किमस्य प्रव्रजितस्य शक्यतेऽशुद्धेन कर्तुम् ?
‘पडिकामण’ति यद्यसौ ग्लानः प्रतिक्रामति तस्मात्स्थानान्निवर्त्तत-
इति यावत् ततः स्थानात् ‘गमण’ति तं ग्लानं गृहीत्वा गमनं करोति

नहि तेषां मिथ्यादृष्टित्वे सति संभवति इति । श्रीउप-
देशमालायामपि—

‘एगागी पासत्थो सच्छंदो ठाणवासि ओसन्नो ।
दुग्माईसंजोगा जह बहुआ तह गुरू हुंति ॥१॥

अत्र द्विकादियोगा गुरवो बहुदोषाः । पदानां वृद्ध्या
दोषवृद्धेः ।

गच्छगओ अणुओगी गुरुसेवी अनियओ गुणाउत्तो ।
संजोएण पयाणं संजमआराहगा भणिया ॥ १ ॥

अत्र गच्छगतो न एकाकी । अनुयोगी न पार्श्वस्थो
गुरुसेवी न स्वच्छन्दः । अनियतवासी न नित्यवासी ।
आयुक्तो नाऽवसन्नः । अत्र च पदानां वृद्ध्या गुणवृद्धिः ।
अत्र गच्छगतत्वादिपदचतुष्कयोगेऽनुयोगित्वायुक्तत्वयो-
रन्यतरस्यायोगे पार्श्वस्थत्वस्यावसन्नत्वस्य वा भावेऽपि

१ व्याख्या—‘एगागीति’ एकाकी धर्मबन्धवशिष्यरहितः १ पा-
र्श्वस्थो ज्ञानादीनां पार्श्ववर्ती २ सच्छंदोति’ गुर्वाज्ञारहितः ३
स्थाने एकस्मिन्नेव स्थाने वसतीति स्थानवासी ४ ‘ओसन्नो इति’
प्रतिक्रमणादिक्रियाशिथिलः ५ एतेषां दोषाणां मध्ये द्वयादिसं-
योगाः, द्वौ दोषौ, त्रयो दोषाः, चत्वारो दोषाः, पञ्च दोषाः, एवं
मिलिताः ‘जह इति’ यथा यस्मिन् गुरुषु बहवो भवन्ति ‘तह
इति’ तथा स गुरुविराधको भवतीत्यर्थः ॥

२ व्या०—‘गच्छ इति’ गच्छगतो गच्छमध्ये तिष्ठति, अणुओ-
गीति’ अनुयोगो ज्ञानाद्यासेवनं तत्रोद्यमवान्, गुरुसेवाकारकः,
अनियतवासी मासकल्पादिना विहारकारी, आयुक्तः प्रतिक्रमणा-
दिक्रियायां, एतेषां पञ्चपदानां संयोगेन संयमस्य चारित्रस्यारा-
धका भणितः, यत्रैते गुणा बहवः स विशेषेणाराधक इत्यर्थः ॥

संयमाराधकत्वं भणता, भणितमेव पार्श्वस्थादीनामपि
चारित्रित्वम् । श्रीजीतकल्पभाष्ये—

तथा—पासत्थोसन्नाणं कुशील—संसत्तनीयवासीणं ।

जो कुणइ ममत्ताई परिवारनिमित्तहेउं च ॥१॥

तस्स इमं पच्छित्तं० ॥२॥ .

अह पुण साहम्मिता संजमहेउं च उज्जमिस्सति वा ।

कुलगणसंघगिलाणे तप्पिस्सति एव बुद्धी तु ॥३॥

एव ममत्तकरेंते परिवालण अह व तस्स वच्छल्लं ।

दढ आलंबणचित्तो सुज्झति सबत्थ साहू तु ॥४॥

इति श्रीजीतकल्पस्य भाष्ये पार्श्वस्थादीनां ममत्वादि
ममायं परिवारो भविष्यतीत्यादिकारणैरेव निषिद्धं ।
साधर्मिकत्वादिकारणैस्तु अनुमतमेव । यच्च श्रीमहानि-
शीथे सुमतिश्चादस्यानन्तसंसारित्वमुक्तं, तन्न कुशील-
संसर्गमात्रजनितं, किन्तु नागिलनाम्ना आत्रा प्रतिबोधने-
ऽपि शुद्धचारित्रिसद्भावेऽपि तादृक् कुशीलनिर्द्वन्द्वस-
परिवारस्य सचित्तोदकपरिभोगादिबहुदोषदुष्टस्यैकान्त-
मिथ्यादृष्टेरभव्यस्य ज्येष्ठसाधोः पार्श्व दीक्षाग्रहणेन,
'जारिसउ तुमं अबुद्धि उ तारिसो सोवि तित्थयो'
इति श्रीतीर्थकराशातनाकारित्वेन च वेदितव्यम् । किञ्च-
यदि पार्श्वस्थादीनां लिङ्गधारित्वमेवेष्टं स्यात् । तदा "दग-
पाणं पुष्पफलमित्यादि " पूर्वोक्तोपदेशमालागाथापंच-
केन लिङ्गमात्रधारिणां लक्षणानि ।

“बायालमेसणाओ” इत्यादिपूर्वोक्तगाथासमुदायेन च पार्श्व-
स्थादिस्थानादि कुतः पृथक् पृथक् प्रतिपादितानि ततोऽयमाशयः।

दगपाणं पुष्पफलं अणोसणिज्जं गिहत्थकिच्चाइं ।

अजया पडिसेवन्ती जइवेसविडंबगा नवरं ॥१॥ ”

इत्यादि लक्षणभृतो द्रव्यलिङ्गिनोऽसंयता एव । “बा-
यालमेसणाओ न रक्खइ” इत्यादि पार्श्वस्थादिस्थानानि
तु पुनः पुनः सेवमानः पश्चात्तापमुक्तो गुरोः पुरस्तदनालोचय-
न् शनैः शनैः कियता कालेनासंयतो भवति । न चायमर्थः
स्वमनीषिकयोच्यते यदुक्तं श्रीकल्पेऽपि तृतीयखण्डे—

एसणदोसे सीअइ अणाणुतावी न चेव विअडेइ ।

नेव य करेइ सोधिं न य विरमइ कालओ भस्से ॥१॥

अत्र वृत्तिः एषणादोषेषु सीदति । तद्दोषदुष्टं भक्त-
पानं गृह्णातीत्यर्थः, पुरः कर्मादिदोषदुष्टाहारग्रहणेऽपि न
पश्चात्तापवान् । न चाशुद्धाहारग्रहणाद्विरमति । न विक-
टयति गुरुणां पुरतः स्वदोषं प्रकाशयति । विकटयति वा
गुरुदत्तं प्रायश्चित्तं न करोति । एवं कुर्वन् कियतामपि का-
लेन चारित्र्यात् परिभ्रष्टयेदिति । ततो आवश्यकं—

‘गुणाहिणं वंदणयं छउमत्थो गुणागुणे अयाणंतो ।

वंदिज्जा गुणहीणं गुणाहियं वावि वंदावे ॥१॥

व्या० इहोत्सर्गतः गुणाधिके साधौ वन्दनं कर्तव्यमिति वा-
क्यशेषः, अयं चार्थः श्रमणं वन्देतेत्यादिग्रन्थात्सिद्धः, गुणहीने
तु प्रतिषेधः पञ्चानां कृतिकर्मेत्यादिग्रन्थाद्, इदञ्च गुणाधिकत्वं
गुणहीनत्वं च तत्त्वतो दुर्विज्ञेयम्, अतश्छद्मन्थस्तत्त्वतो गुणागुणान्
आत्मान्तरवर्तिनः ‘अजानन्’ अनवगच्छन् किं कुर्यात् ? वन्देत
वा गुणहीनं कश्चित्, गुणाधिकं चापि वन्दापयेत् ॥

इत्यावश्यकवचनप्रामाण्यात् कालोचितयतनया य-
तमाना यतयो गुणाधिकत्वात् श्राद्धानां वन्द्या एव । ननु
न वयं सर्वथा साधूनामभावं वदामः । किन्तु मा पार्श्व-
स्थादयोऽभूवन् मा तद्वन्दनदोषश्चाभूत्, इति न वन्दा-
महे । तर्हि जातं युष्माकमप्याषाढाचार्यशिष्यवदव्यक्त-
निहवत्वं । यथा च पार्श्वस्थादिवन्दनदोषात् भीयते ।
तथा—

माणे १ अविण्य २ खिंसा ३ नीअगोअं ४ अबोहि
५ भववुड्ढी ६ अनमंते छद्दोसा ॥

इति साध्ववन्दनजनिताबोध्यादिदोषेभ्यः कस्मा-
न्न भीयते, ततो मोक्षार्थिन् ! सकलसङ्घप्रमाणी-
कृतं मार्गमवगणय्य साम्प्रतमेवास्मदादिदृष्टचरेणाग्राह्य-
नामधेयेन केनापि पुरुषापशब्देन साधूनामुपरि जातमत्सरेण
निजकुमतिपरिकल्पितेषु च वचनेषु मा कर्णं देहि । यतः—
श्रीउपदेशमालायां,

निअगमइ विगप्पिअ चिंतिएण सच्छंदबुद्धिरइएण ।
कत्तो पारत्तहिअं कीरइ गुरुअणुवएसेण ॥१॥

इति ॥ तथा बृहद्भाष्ये—

१ व्याख्या—‘नियगमइ इति’ निजकमत्या स्वकीयबुद्ध्या विक-
ल्पितं स्थूलावलोकनं सूक्ष्मावलोकनं, तेन स्वकीयमतिकल्पनयेत्य-
र्थः, स्वच्छंदबुद्धिरचितेन स्वतन्त्रमतिचेष्टितेनेत्यर्थः । ‘कत्तो’
इति कुतः ‘पारत्त’ परत्र परे लोके हितमात्मनो हितं ‘कीरइ’
इति क्रियते ? गुरुर्वनुपदेशत उपदेशाऽयोग्येन गुरुकर्मणेति
भावः, स्वेच्छावारिणः परत्र हितं न प्राप्नुवन्तीत्यर्थः

संसिज्जइ निअकिरिआ दूसिज्जइ सयलसंघववहारो
कत्तो इत्तो वि परावि माणणा हंदि संघस्स ॥१॥

उप्पन्नसंसया जे सम्मं पुळंति नेव गीअत्थे ।

चुक्कंति सुद्धमग्गा ते पल्लवगाहि पंडिच्चा ॥२॥

जो मोहकलुसिअ-मणो, कुणइ अदोसे वि दोससंकप्पं
सो अप्पाणं वंचइ पेञ्चावमगोवणिसुउव्व ॥ ३ ॥

अवसउणकप्पणाए सुंदरसउणो (वि) असुंदरं फलइ ।
इअ सुंदरावि किरिआ असुहफला मलिणहिअयस्स ॥

इति । न च शासने केषांचिदोषान् दृष्ट्वा
सर्वेषां सदोषत्वमारोपयितुं युक्तं, यतो बृहद्भाष्ये—

जो जिणसंघं हीलइ संघावइवस्स दुक्कयं दट्ठुं ।

सव्वजणहीलणिज्जो भवे भवे होइ सो जीवो ॥ १ ॥

जइ कम्मवसा केई असुहं सेवन्ति किमिह संघस्स ।

विट्ठालिज्जइ गंगा कयाइ किं कागसबरेहिं ॥२॥

जो पुण संताऽसंते दोसे गोवेइ समणसंघस्स ।

विमलजस कित्तिकलिओ सो पावइ निव्वुइं तुरिअं ॥३॥

जह कणरक्खणहेउं रक्खिज्जइ जत्तओ पलालंपि ।

सासणमालिन्नभया । तहा कुसीलंपि गोविज्जा ॥४॥

इति । तथा—ननु पार्श्वस्थादीनां वक्ष्यत्वे, कथं पास-
त्थो ओसन्नो इत्यादिवाक्यैः सह न विरोधः, उच्यते—

सर्वदेशपाद्वस्थादीनामुक्तयुक्त्या वन्यत्वमवन्यत्वं चा-
स्ति । आगमवाक्यानि च नयवाक्यप्रमाणवाक्यत्वेन
द्विधाऽपि भवति । यतः श्रीउपदेशमालायां—

नाणाहिओ वरतरं हीणो वि हु पवयणं पभावंतो ।
नयदुक्करं करितो सुट्ठु वि अप्पागमो पुरिसो ॥१॥

श्री आवश्यकके—

नाणं मुणेह नाणं गुणेह नाणेण कुणउ किच्चाइं ।
भवसंसारसमुदं नाणी नाणेण उत्तरइ ॥ १ ॥

तथा भक्तपरिज्ञा प्रकीर्णके—

दंसणंभट्टो भट्टो न हु भट्ठो होइ चरणपब्भट्टो ।
सिज्झंति चरणरहिआ दंसणरहिआ न सिज्झंति ॥१॥

तथा श्रीआवश्यकके—

दसारसीहस्स य सेणिअस्स पेढालपुत्तस्स य सच्चइस्स
अणुत्तरा दंसणसंपया तथा विणा चरित्तेणऽहरं गइं गया

तथा श्री आवश्यकके—

१ व्याख्या--‘नाणाहिओ इति’ ज्ञानेनाधिकः पूर्णो ज्ञा-
नाधिको वरतरं श्रेष्ठः, हीनोऽपि चारित्रक्रियाहीनोऽपि हु नि-
श्चितं प्रवचनं जिनशासनं प्रभावयन्, एतादृशः क्रियाहीनोऽपि
ज्ञानी श्रेष्ठ इत्यर्थः, ‘न य इति’ न च श्रेष्ठो दुष्करं मासक्ष-
पणादि कुर्वन् सम्यक्प्रकारेण ‘अप्पागमोत्ति’ अल्पश्रुतः पुरुषः
क्रियावानपि ज्ञानहीनो न श्रेष्ठ इत्यर्थः ॥

इय नाणचरणरहिओ सम्मद्विट्ठो वि मुखदेसं तु ।
पाउणइ नेव नाणाइसंजुओ चेव पाउणइ ॥ १ ॥

तथा श्रीउत्तराध्ययने—

नाणं च दंसणं चेव चरित्तं च तवो तहा ।
एस मग्गुत्ति पण्णत्तो जिणेहिं वरदंसिहिं ॥ १ ॥

श्री आवश्यके—

नाणं पयासगं सोहओ तवो संजमो अ गुत्तिकरो ।
तिण्हं पि समाओगे मुखो जिणसासणे भणिओ ॥२॥

इत्यादिषु क्वचित्केवलस्य ज्ञानस्य क्वचिद्दर्शनस्य
क्वचिच्चारित्रस्य क्वचित्तत्त्रयस्य क्वचिज्ज्ञानदर्शनचा-
रित्रतपसां च मोक्षसाधनत्वं प्रतिपाद्यते । न चात्र क-
कश्चिद्विरोधः, न चापि मतिमतामत्र मतिमोहः कर्तुं यु-
क्तः । आगमे हि कानिचित् एकैकांशग्राहकतया नयवा-
क्यानि भवन्ति, कानिचिच्च संपूर्णार्थग्राहकतया प्रमाण-
वाक्यानि, अत एवातिनिपुणमतीनामेव भगवदाज्ञा अव-
गन्तुं शक्या । यदावश्यके—

झाइज्जा निरवज्जं जिणाण आणं जगप्पईवाणं ।
अनिउणजणदुन्नेयं नयभंगपमाणगमगहणं ॥ १ ॥
तथा— पुढावरेण परिभाविऊण सुत्तं पयासिअव्वंति
जं वयणपारतंतं एअं धम्मत्थिणो लिङ्गं ॥ १ ॥

ततश्च पार्श्वस्थादीनां क्वचिदवन्यत्रमेव प्रतिपाद्यते ।

क्वचिच्चावश्यकजोतकल्पादौ कारणे साधून् आदांश्चा-
श्रित्य वन्द्यत्वम् । जीवानुशासनग्रन्थादौ तु--

किं च जइसावयाणं नमणं नो सम्मयं भवे एअं ।

पासत्थाईआणं ता कह उवएसमालाए ॥ १ ॥

सिरिधम्मदासगणिणा न वारिअं वारिअं च अन्नेसिं ।

परतिथिआणपणमणइच्चाईवयणओ पयडं ॥ २ ॥

संघेण पुणो बाहिं जो विहिओ हुज्ज सो उ नो वंदे ।

पासत्थाई सङ्गाण सव्वहा एस परमत्थो ॥ ३ ॥

इत्यादि युक्त्या आदानाश्रित्य निष्कारणेऽपि वन्द्यत्वम् ।

क्वचिच्चासंयतत्वं क्वचिच्च चारित्रित्वं प्रतिपाद्यते,

तद्देशां सर्वेषां वाक्यानामयं भावो बहुश्रुतैरभिधीयते ।

सर्वपार्श्वस्थसर्वावसन्नयथाच्छन्दा बहुदोषत्वेनावन्त्या भ-

वन्तु । देशपार्श्वस्थादयस्तु तादृगपरशुद्धचारित्र्यभावे प्रा-

गुक्तयुक्तिभिश्चारित्रसत्तायाः प्रतिपादितत्वेन बकुश-

कुशीलादिलक्षणान्तःपातित्वेन च प्रागुक्तज्ञानग्रहणा-

दिकारणैश्च वन्द्या एव । उक्तमपि-

पलए महागुणाणं हवंति सेवारिहा लहु गुणा वि ।

अत्थमिए दिणनाहे अहिलसइ जणो पईवंपि ॥१॥

गुणगणरहिओ अगुरू दट्ठवो मूलगुणविउत्तो जो ।

नयगुणमित्तविहीणित्थं चंडरुद्धो उदाहरणं ॥ २ ॥

तथा ३५५ गाथामाने आदप्रतिक्रमणसूत्रआख्येऽ-

प्युक्तं-किञ्च-

सम्मग्गुणजुञ्चं पत्तं पाविज्जए न दुसमाए ।

ईअरम्मि वि तो भत्ती कायव्वा तम्मि भणिअं च १

पलए महागुणाणं० ॥ २ ॥

भूरिगुणो विरलोच्चिअ इक्कगुणो वि हु जणो न सव्वत्थ

निदोसाण वि भव्वं पसंसिमो थेव दोसे वि ॥ ३ ॥

दंसणनाणचरित्तं तव० ॥ ४ ॥

इति । श्रीमहानिशीथेऽपि पूर्वगुरुयोग्यगुणौघमुक्त श्री
वीराद्वर्षद्विसहस्रचयनन्तरं षट्कायारम्भवर्ज्येव गुरुर्वन्द्यत-
योक्तः तदत्र रहस्यं यथा ।

“वंतुच्चारसुरागोमंससममिमंति” इत्यादिनाऽऽधाक-
र्मणो अतिनिन्द्यत्वप्रतिपादनेऽपि—

सोहंतो अइमेतह जइज्ज सव्वत्थपणगहाणीए ।

उस्सग्गववायविउ जह चरणगुणा न हायंति ॥ १ ॥

इत्यादिबचनात्पञ्चकपञ्चकपरिहान्यादियतनया देहया-
त्रार्थमाधाकर्म गृण्हानोऽपि शुद्ध एव । एवं “असुइठाणे
पडिआ चंपगमाला न कीरइ सीसे ” इत्यादि वाक्यैः
पार्श्वस्थादीनां संगतिमात्रनिषेधेऽपि विशिष्टविशिष्टतरवि-
शिष्टतमगुणसाध्ययोगे क्रमेण तेभ्यो हीनहीनतरहीन-
तमगुणानामपि साधूनां बन्दनादि सङ्गतमेव । यद्वा सा-
म्प्रतकालोचितयतनया यतमाना यतयः प्रमादादिपारव-
श्येन किञ्चित् किञ्चित् विराधयन्तोऽपि मोक्षार्थमुद्यताः
प्रागुक्तलक्षणबकुशकुशीलत्वं न व्यभिचरन्तीति तीर्था-
धारत्वेन निर्ग्रन्थत्वेन च निर्विवादं बन्दनीया एव । यतः—

अज्जवि तिन्नपइन्ना गरुअभरुवहणपच्चला लोए ।

दीसंति महापुरिसा अक्खंडिअ सीलपब्भारा ॥ १ ॥

अज्जवि तवसुसिअंग्गा तणुअकसाया जिइंदिआ धीरा ।

दीसंति जए जइणो वम्महहिअयं विआरंता ॥ २ ॥

अज्जवि वयसंपन्ना छज्जीवनिकायसंजमुजुत्ता ।

दीसंति तवस्सिगणा विगहविरत्ता य महासत्ता ॥ ३ ॥

अज्जवि दयखंतिपइट्ठिआइं तव नियमसीलकलिआइं

विरलाइं दूसमाए दीसंति सुसाहुरयणाइं ॥ ४ ॥

इयजाणिऊण एअं मा दोसं दूसमाइदाऊणं ।

धम्मुज्जमं पमुच्चह अज्जवि धम्मो जए जयइ ॥ ५ ॥

ता तुलिअनिअबलेणं सत्तोइ जहागमं जयंताणं ।

संपुन्नच्चिअकिरिआ दुप्पसहं ताण साहूणं ॥ ६ ॥

न च प्रायः प्रतिगच्छं सामाचारीणां भेददर्शनान्न
ज्ञायते का सत्या असत्या वेति ? तदकरणमेव वरमिति
चितयितुं युक्तं । यदुक्तं श्रीभगवत्यां प्रथमशते द्विती-
योद्देशके—

अत्थिणं भंते ! समणा वि निगंग्था, कंखामो-
हणीयं कम्मं वेअंति । हंता अत्थि । कहन्नं भंते !
समणा निगंग्था कंखामोहणिज्जं कम्मं वेअंति ।
गोयमा ! तेहिं २ नाणंतरेहिं दरिसणंतरेहिं । चरि-
त्तंतरेहिं लिगंतरेहिं पवयणंतरेहिं पावयणंतरेहिं क-

पतन्तरेहिं मग्गंतरेहिं मयंतरेहिं भंगंतरेहिं नयंतरेहिं
 निअमंतरेहिं पमाणंतरेहिं संकिञ्चा कंखिञ्चा विति-
 गिच्छिआ भेअसमावन्ना एवं खलु समणा निग्गंथा
 कंखामोहणिज्जं कम्मं वेअंति ।

अत्र वृत्ता मग्गंतरेहिं मयंतरेहिं इति पदद्वयव्याख्या
 यथा-मार्गः पूर्वपुरुषक्रमागता सामाचारी तत्र केषां-
 चित् द्विश्चैत्यवन्दना अनेकविधकायोत्सर्गकरणादिका
 आवश्यकसामाचारी तदन्येषां तु न तथेति किमत्र तत्त्वं ।
 समाधिः गीतार्थाऽऽशठप्रवर्त्तिता असौ सर्वापि न विरु-
 द्धा आचरितलक्षणोपेतत्वात्, आचरितलक्षणं चेदम्—
 असढेण समाइण्णं जं कत्थइ केणइ असावज्जं ।

न निवारिअमन्नेहिं बहुमणुमयमेअमायरिञ्चं ॥१॥

तथा मतं समाने एवागमे आचार्याणामभिप्रायवि-
 शेषः । तत्र सिद्धसेनदिवाकरो मन्यते युगपत्केवलिनो
 ज्ञानं दर्शनं, चान्यथा तदावरणक्षयनिरर्थकता स्यात् । जि-
 नमद्रगणिक्षमाश्रमणस्तुभिन्नसमये ज्ञानदर्शने, जीवस्व-
 रूपत्वाद्यथा तदावरणक्षयोपशमे समानेऽपि क्रमेणैवमति-
 श्रुतोपयोगौ, न चैकतरोपयोगे इतरक्षयोपशमाभावः ।
 तत्क्षयोपमस्योत्कृष्टतः षट्षष्टिसागरोपमप्रमाणत्वात् ।
 अतः किं तत्त्वं । अत्र समाधिः यदेवमतमागमानुपाति,
 तदेव सत्यमिति मन्तव्यमितरत्पुनरुपेक्षणीयम् । यथा
 बहुश्रुतेन नैतदवसातुं शक्यते, तदेवं भावनीयम्, आचा-
 र्याणां संप्रदायादिदोषादयं भेदो मतः । जिनानां तु मत-

मेकमेवाविरुद्धं च, रागादिरहितत्वात् । आह च—
अणुवक्यपराणुगह--परायणा जं जिणा जुगप्पवरा ।
जिञ्चरागदोसमोहा य नण्णहा वाइणो तेण ॥१॥

इति । तस्माद् व्यवहारतो यतमाना यतयो धर्मार्थि-
ना वन्त्या एव यतः श्रीउत्तराध्ययने—

धम्मज्जिञ्चं च ववहारं बुद्धेहायरिञ्चं सया ।
तमायरंतो ववहारं गरिहं नाभिगच्छइ ॥१॥

श्री आवश्यकै--

ववहारो वि हु बलवं जं छउमत्थंपि वंदई अरिहा ।
जो होइ अणाभिन्नो जाणंतो धम्मयं एञ्चं ॥१॥
जइ जिणमयं पवज्जह ता मा ववहारनिच्छएमुअहा ।
ववहार नउच्छेए तित्थुच्छेओ हवइ जम्हा ॥२॥

व्यवहारनयमनुसरत एव हि क्रमेण निश्चयशुद्धिप्रा-
प्त्या निश्चयसंप्राप्तिर्भवति । अत्र साधुस्थापनाधिकारः
संवेगरङ्गशालाग्रन्थतस्तद्गाथाभिरेव लिख्यते यथा ।

इत्थंतरम्मि सड्डो आसधरो नाम भणइ दुव्विञ्चड्डो अ
भयवं जहुत्तसाहू न संति गुरुणो कहां ते य ॥१॥

पिंडविमुद्धिं न तहा कुणंति१ सक्कंपि नायरंति विहिं २
पासत्थाईहिं समं चयंति नालंबणनमणाइं३ ॥२॥

न परूवंति य सुद्धं४ न धरंति पमाणजुत्तमुवगरणं५ ।
 थेवेसु वि रोगेसु जह तह सेवंति अववायं ६ । ॥३॥
 इअ अट्टारससीलंग-सहस्सधरणं विणा कहां समणा ।
 हुंति गुरू तदभावे कह वा ते वंदणिज्जा य ॥४॥
 भणिअं गुरुणा भदय ! मा साहूणं अभावमुल्लवसु ।
 तदभावे धम्मस्सवि नूणमभावो तए इट्ठो ? ॥५॥
 मिच्छत्तपउरयाए न नज्जईदाणिं देवनामंपि ।
 किं पुण कालोचिअ सुमुणिविरहओ मग्गविन्नाणं ६॥
 पिंडविसुद्धिं न कुणंति जं च वुत्तं तयपि हु न जुत्तं ।
 निअसत्तिकालक्खित्ताणुसारओ तप्पवित्तीए ॥७॥
 गिद्धिसढभावविरहा सुद्धी तदभावओ वि जं भणिअं ।
 सुद्धं गवेसमाणो आहाकम्मे वि सो सुद्धो ॥८॥
 कह नज्जइ अग्गिद्धी घरधणसयणाइं सब्बचागाओ ।
 तं जेसि नासिपुठ्वि ते कह नणु इत्थ चागीओ ॥९॥
 सुकरो इच्छाचागो अभावओ वि अ तुमं न किं कुणसि
 दीणुद्धरणाइ खमा तुज्झ विनोदी सएलच्छो ॥१०॥
 नेवायरंति सक्कंपि जं च भणिअं तयंपि निस्सारं ।
 आवस्सयाइं किं ते न कुणंति जमेवमुल्लवसि ॥११॥
 अहविगइचागमणु-खणमुस्सगं कप्पविहरणाइअं ।
 सक्कंपि नायरंती कह नज्जइ सक्कमेअमहो ॥१२॥

सामत्थकालदोसा सक्कंपि कयाइ जायइ असक्कं ।
 आयव्वयतुलणाए तदकरणे वि हु न तो दोसो ॥१३॥
 पासत्थाईसंगो नमणं च न संगयंति जं वयसि ।
 तं पिहु मिच्छासिद्धंत-वयणओ तप्पवित्तीए ॥१४॥
 नए सिद्धंतनिसिद्धं आलवणाई वि किं पुणो नमणं ।
 ओसन्नो पासत्थो इच्चाई भूरि भणणाओ ॥१५॥
 सव्वमिमं ता सुत्ते वायनमोक्कारमाइ किं वुत्तं ।
 परिआयपरिसपुरिसा द[दे]विक्खओ अ हतयं मूढा ॥१६॥
 जइ ते फुडं अजोगा ता-तन्नमणाइकीसाणुन्नायं ।
 कारणमवि हु इहरा पासंडीणं पि तं होउ ॥१७॥
 अह ते नो जिणलिंगे का तदविक्खा हु भावसारत्ते ।
 अणुअत्तणा य भणिआ तेसिं पि हु जेण वुत्तमिमं ॥१८॥
 अग्गीयादाइन्ने खिते अन्नत्थ ठिइअभावम्मि ।
 भावाणुवघायणुवत्त-णाए तेसिं तु वसिअव्वं ॥ १९ ॥
 इहरा सपरुवघाओ उच्छोभाईहिं अत्तणो लहुआ ।
 तेसिं च कम्मबंधो दुगंपि एअं अणिट्ठफलं ॥ २० ॥
 ता दव्वओ उ तेसिं अरत्तदुठ्ठेण कज्जमासज्ज ।
 अणुवत्तणत्थमेसिं कायव्वं किंपि उ ण भावाओ ॥२१॥
 न परुवन्ति य सुद्धं एअं पि य दूसणं जहाजोगं ।
 पन्नवणं चिअ वुत्तं इहरा दोसो त्ति जं भणिअं ॥ २२ ॥

आमे घडे निहितं जहा जलं तं घडं विणासेइ ।
 इय सिद्धंतरहस्सं अप्पहारं विणासेइ ॥ २३ ॥
 जोग्गाजोग्गमबुज्झिय धम्मरहस्सं कहेइ जो मूढो ।
 संघस्स य पवयणस्स य धम्मस्स य पच्चणीओ सो ॥ २४ ॥
 न पमाणजुत्तमुवहिं धरंति षअं पि तुच्छमाभाइ ।
 असढोवदंसिअत्तेण तव्विहस्सुवहिनिवहस्स ॥ २५ ॥
 इहरा बाहुठिअं पत्तं एअं तु पडलयच्छन्नं ।
 पत्ता बंधकयं पुण बीअं मत्तं अगोअर उ ॥ २६ ॥
 एगंगि अ रयहरणं भवे न इणिहं विसिट्ठमुणिणो वि ।
 तो एत्थपयत्थम्मि य पुब्बमुणिणो च्चिअ पमाणं ॥ २७ ॥
 सेवंति य अववायं दूसनमेअंपि घडइ नो सम्मं ।
 तव्विहसंघयणाई विरहा सुत्तुत्ति उ तह य ॥ २८ ॥
 सवत्थ संजमं संजमाओ अप्पाणमेव रक्खिज्जा ।
 मुच्चइ अइवायाओ पुणो विसोही नयाविरई ॥ २९ ॥
 किञ्च-काहं अच्छित्तं अदुवाअहीअं तवोवहाणंमि
 अउज्जमिस्सं ।

गणंव नीईइव सारइस्सं, सालंबसेवी समुवेइ मोक्खं ३०
 सीलंगाण विभावो नाउं सवन्नुवयणओ चेव ।
 कह भणिअमन्नहेमं बकुसकुसीलोहिं जा तित्थं ॥ ३१ ॥
 कालानुसारिकिरियारयत्ति चारित्तिणो पवुच्चंति ।

जह कप्परुक्खविरहे रुक्खा भन्नंति निंबा वि ॥३२॥

अह सम्म मा मुणियंमि मुणिम्मि नमणाइ कीरइ कहं ति
वभिचार दंसणाओ एअं पि न सुंदरं जम्हा ॥३३॥

छउमत्थसमयवज्जा ववहारनयाणुसारिणी सवा ।

तं ववहारं कुव्वं सुज्झइ सव्वो वि समईए ॥३४॥

जइ जिणमयं पवज्जह ता मा ववहार निच्छए मुअह
ववहारनउच्छेए तित्थुच्छेओ हवइ जम्हा ॥३५॥ तथा--

धम्मज्जिअं च ववहारं बुद्धेहायरियं सया ।

तमायरंतो ववहारं गरिहं नाभिगच्छइ ॥ ३६ ॥

ता दूसमाए दोसं--विउं जत्थ जं पलोएज्जा ।

नाणे व दंसणे वा चरणे वा तमुववूहेज्जा ॥ ३७ ॥

किञ्च—

न विणा तित्थं निअंट्ठेहिं नातित्था य निअंठिआ ।

छक्कायसंजमो जाव ताव अणुसज्जणा दुण्हं ॥३८॥

तहा--जा संजमया जीवेसु ताव मूला य उत्तरगुणा य

इत्तरिअठेअसंजम--निग्गंथवउसा य पडिसेवी ॥३९॥

वीरपुरिसपरिहाणिं नाऊणं मंदधम्मिआ केइ ।

संविग्गजणं हीलंति ताण पयडा इमे दोसा ॥४०॥

संतगुणछायणा खलु परपरिवाओ अ होइ अलिअं च

धम्मे य अबहुमाणो साहुपउसे य संसारो ॥४१॥

जइ संपुन्नं एत्थं हविज्ज सिद्धो विना न बुच्छिज्जा
एत्थंपि नो मुणिज्जइ अहो महामोहमाहप्पं ॥४२॥
देवगुरुधम्मकिरिअं पुवं जुत्तो विआणित्तं ते वि ।
हीलिज्जंती जइणो हीही अकयनु(न्नु)ओ लोगो४३
इय नरवर! किविर-मबुहजीवदुविलसिअं निसामिहिसि
साहूहिं तो वि अपरो मोक्खोवाओ धुवं नत्थि॥४४॥
आगमतत्तं च नरिंद ! मुणेषु गयरागदोसमोहाणं ।
एगंतपरहिआणं जिणाण वयणं हिअं अमिअं ॥४५॥
दिट्ठंतजुत्तिहेऊ गंभीरमणेगभंगनयनिउणं ।
आईमज्झवसाणे सुदूरपरिचत्तवभिचारं ॥४६॥
सिवपहरयणपर्इवं च कुमयपवणप्पणोल्लणासज्झं ।
सज्झं व बहुविहाई सयतारतारानिवहजणं ॥ ४७ ॥
इय देवम्मि गुरुम्मि अ आगमविसए य जायबोहस्स
संकाइदोसरहिआ पडिवत्ती होइ सम्मत्तं ॥४८॥
एयम्मि पावियम्मि नत्थि तयं जं न पावियं होइ ।
एयं मूलाउच्चिअमहल्लकल्लाणवल्लीओ ॥ ४९ ॥
अह नयणदत्तनरवइ-सुएहिं संजायपरमतोसेहिं ।
भणियं भयवं ! साहुप्प-सायओ पत्तरिद्धीणं ॥५०॥
अम्हाणं पि हु पुरओ को एसो साहु दूसणं कुणइ ।
अहवा होअवं एत्थ पुवदुच्चरिअदोसेणं ॥ ५१ ॥

ता भयवं ! साहह को पुण एस पुठवे भवम्मि हुंतोत्ति ।

मुणिवइणा जंपिअमेगमणसा भो ! निसामेह ॥५२॥

एसो सावत्थीए नयरीए गिहीवइस्स बंभस्स ।

पुत्तो नाम कुबेरोत्ति आसि पिउणो य सो दोसो ॥५३॥

संभूयगणिसमीवे पठवइओ किच्चिराणि वि दिणाणि ।

विणयनएहिं वड्ढिअ पच्छापरिवडिअ उच्छाहो ॥५४॥

आवस्सयाइएसुं आलस्सं पइदिणंपि कुणमाणो ।

गुरुणा सासिज्जंतो साहूहियकोवमुवहइ ॥ ५५ ॥

एसिंपि साहुखलिअं पिक्खित्ता भणणइ निययदुच्चरिअं

रक्खंति न थेवंपि हु परस्स पुण दिति उवएसं ॥५६॥

बालगिलाणाईणं वेआवच्चं सया वि किच्चंति ।

गुरुणो वि परेसिं पन्नवंति न सयं पुण करंति ॥५७॥

एमाइ दूसणाइं वागरमाणो किलिट्ठमणवयणो ।

मरिउं असुरनिकाए किब्बिसिआसुं सुरिं पत्तो ॥५८॥

तत्तो चविउं इपिंह सावयभावं गअो वि एस इहं ।

पुठ्ठाणुवेह उच्चिअ पडुच्च मुणिणो इअ भणेइ ॥५९॥

इति । यदुक्तं कल्पभाष्ये—

उत्सुतभासगा जे ते दुक्करकारगावि सच्छंदा ।

ताणं न दंसणं पि हु कप्पइ कप्पे जओ भणिअं ॥१॥

जे जिणवयणुत्तिन्नं वयणं भासंति जे अ मन्नंति ।

सम्महिद्वीणं तदंसणं पि संसारवुड्ढिकरं ॥ २ ॥

इति साम्प्रतसमयोचितयतनया यतमानाः साधवः वंदनीया

एव—

इति श्री सुविहितपूर्वाचार्य प्रणीता—

॥ गुरुतत्त्वसिद्धिः ॥

समाप्ता.

—ॐ—

॥ प्रतिमागुणदोषविचारः ॥

॥ बिम्बपरीक्षाप्रकरणम् ॥

अतीताब्दशतं यत्स्याद् यच्च स्थापितमुत्तमैः ।
 तद् व्यङ्गमपि पूज्यं स्याद् बिम्बं तन्निष्कलङ्कवत् ॥ १ ॥
 धातुलेप्यादिकं बिम्बं व्यङ्गं संस्कारमर्हति ।
 काष्ठपाषाणनिष्पन्नं संस्कारार्हं पुनर्नहि ॥ २ ॥
 गुलीऽगुलीबाहुनासांऽह्नीणां भङ्गेऽप्यनुक्रमात् ।
 शत्रुभीर्देशभङ्गश्च बन्धः कुलधनक्षयः ॥ ३ ॥
 पीठयानपरीवार--ध्वंसे सति यथाक्रमम् ।
 जनवाहनभृत्यानां नाशो भवति निश्चितम् ॥ ४ ॥
 आरभ्यैकाङ्गुलाद् बिम्बं यावदेकादशाङ्गुलम् ।
 गृहेषु पूजयेद् बिम्बं मूर्च्छपादजं (?) पुनः ॥ ५ ॥
 प्रतिमाकाष्ठलेप्याश्म--दन्तचित्रायसां गृहे ।
 मानाधिकपीरवार-- रहिता नैव पूज्यते ॥ ६ ॥
 रौद्री निहन्ति कर्तारं अधिकाङ्गा तु शिल्पिनम् ।
 नासा द्रव्यविनाशाय स्वल्पाऽऽस्या भोगवर्जिता ॥ ७ ॥
 वक्रनासाऽतिदुःखाय ह्रस्वाङ्गा क्षयकारिणी ।
 अनेत्रा नेत्रनाशाय दुर्भिक्षाय कृशोदरी ॥ ८ ॥

१ 'हस्ताङ्गुलि' इति पदं युज्यते ?

जायते प्रतिमा हीन-कटिराचार्यघातिनी ।
 जङ्घाहीना भवेद् भ्रातृ-पुत्रमित्रविनाशिनी ॥ ९ ॥
 पाणिपादविहीना तु धनक्षयविनाशिनी ।
 चिरं पर्युषिता वा तु नार्थतो व्यायतस्ततः ॥ १० ॥
 अर्थहृत् प्रतिमोत्ताना चिन्ताहेतुरधोमुखी ।
 आधिप्रदा तिरश्चीना नीचोच्चस्था विदेशदा ॥ ११ ॥
 अन्यायद्रव्यनिष्पन्ना परवास्तुदलोद्भवा ।
 हीनाऽधिकाङ्गी प्रतिमा स्वपरोन्नतिनाशिनी ॥ १२ ॥
 सर्वेषामपि धातूनां रत्नस्फटिकयोरपि ।
 प्रवालस्य च बिम्बेषु चैत्यमानं यदृच्छया ॥ १३ ॥
 ऊर्ध्वदृग्द्रव्यनाशाय तिर्यग् भोगस्य हानये ।
 दुःखदा स्तब्धदृक् चाधोमुखी कुलविनाशिनी ॥ १४ ॥
 प्रतिमायां दवरका भवेयुश्चेत्कथञ्चन ।
 सदृग्दर्शना न दुष्यन्ति वर्णास्त्वन्ये तु दूषिताः ॥ १५ ॥

॥ इति बिम्बपरीक्षाप्रकरणम् ॥

॥ बिम्बपूजापरीक्षाप्रकरणम् ॥

पित्तलसुवन्नरूप-रयणाणं चंदकंतमाइणं ।
 कुजाओ लक्खणजुआ सत्तंगुलजाव नो अहिआ ॥ १ ॥

गिहपडिमाणं पुरओ बलिवित्थारो न चेव कायवो ।
निच्चनवणं तिअसज्झ--मच्चणं भावओ कुज्जा ॥ २ ॥

लेवोवलदंतयकट्टलोह--वत्थूणं पंचपडिमाओ ।
नो कुज्जा गिहपडिमा कुलधणनासाइत्था जम्हा ॥ ३ ॥

वेउव्वियसासयं मंगलाओ आगासचित्तलिहिआओ ।
वंदंति सेसाओ जिणपडिमाओ जणकयाओ ॥ ४ ॥

दालिहं दोहगं कुज्जाइ कुसरीर कुगइ कुमइओ ।
अवमाण रोगसोगा न हुंती जिणबिंबकारीणं ॥ ५ ॥

समयवलिसुत्ताओ लेवोवलकट्टदंतलोहाणं ।
परिवारमाणरहिअं घरम्मि नो पूअए बिंबं ॥ ६ ॥

एकाङ्गुलं भवेत् श्रेष्ठं द्व्यङ्गुलं धननाशनम् ।
त्र्यङ्गुलेन भवेत्सिद्धिर्वर्जयेच्चतुरङ्गुलम् ॥ ७ ॥

पञ्चाङ्गुलं भवेद्वित्तं उद्वेगं तु षडङ्गुले ।
सप्ताङ्गुले तु गोवृद्धिस्त्यजेदष्टाङ्गुलं सदा ॥ ८ ॥

नवाङ्गुलं तु पुत्राय अर्थहानिर्दशाङ्गुले ।
एकादशाङ्गुलं बिम्बं सर्वकामार्थसिद्धिदम् ॥ ९ ॥

नृपभयमत्यङ्गायां हीनाङ्गायामकल्पिता भर्तुः ।
कृशोदरायां क्षुद्भयमर्थविनाशः कृशाङ्गायां ॥ १० ॥

आयुः श्रीफलजयदा दारुमयी मृन्मयी तथा प्रतिमा
लोकहिताय मणिमयी सौवर्णी पुष्टिदा भवति ॥११॥

रजतमयी कीर्तिकरी प्रजावृद्धिं करोति ताम्रमयी ।

भूलाभं तु महान्तं शैलप्रतिमाऽथवा लिङ्गम् ॥ ११ ॥

प्रासादतुर्यभागस्य समाना प्रतिमा मता ।

उत्तमायुः कृते सा तु कायैकेनाधिकाङ्गुला ॥ १३ ॥

अथवा स्वदशांशेन हीनस्याप्यधिकस्य च ।

कार्या प्रासादपादस्य शिल्पिभिः प्रतिमा मता? ॥१४॥

सर्वेषामपि धातूनां रत्नस्फटिकयोरपि ।

प्रवालस्य च बिम्बेषु चैत्यमानं यदृच्छया ॥ १५ ॥

प्रासादगर्भगेहार्थे भित्तिः पञ्चधा कृते ।

यक्षाद्याः प्रथमे भागे देव्यः सर्वा द्वितीयके ॥ १६ ॥

विनायक स्कन्ध कृष्णानां प्रतिमाः स्युस्तृतीयके ।

पद्मा तु तुर्यभागे च लिङ्गमीशां न पञ्चमे ? ॥१७॥

भागे तृतीयेऽर्द्धबिम्बं स्यात् द्वितीयेऽम्बिकादयः ॥१८॥

आसने वाहने चैव परिवारे तथा युधे ।

नखाभरणवस्त्रेषु व्यङ्गदोषो न जायते ॥ १९ ॥

नासामुखे तथा नेत्रे हृदये नाभिमण्डले ।

स्थानेषु व्यङ्गिताङ्गेषु प्रतिमां नैव पूजयेत् ॥ २० ॥

मण्डलं जालकं स्फोटं तिलकं शूलकं तथा ।

वज्रा तु सन्धिश्च महा-दोषः प्रकीर्तितः ॥ २१ ॥

वर्जयेदर्हतः पृष्ठिं पार्श्वं ब्रह्ममधुद्विषोः ।

चंडिकासूर्ययो र्दृष्टिं सर्वमेव च शूलिनः ॥ २२ ॥

विभज्य नवधा द्वारं तत्पट् भागानधस्त्यजेत् ।

ऊर्ध्वे द्वौ सप्तमं तद्वद् विभज्य स्थापयेद् दशम् ॥ २३ ॥

विश्वकर्ममते प्रोक्तं प्रतिमा दृष्टि लक्षणम् ।

द्वादशास्वाष्टिभिर्भागैरधः पक्षा द्वितीयके ? ॥ २४ ॥

मुक्त्वाऽष्टमं विभागं च यो भागः सप्तमः पुनः ।

तस्यापि सप्तमे भागे गर्जाशस्तत्र सम्भवेत् ॥ २५ ॥

प्रासादः प्रतिमा दृष्टिः नियोज्या तत्र शिल्पिभिः ।

अस्थाने निहिता सा तु सद्यो रिष्टाय जायते ॥ २६ ॥

दृष्टथायत्तं फलं सर्वं प्रोक्तं श्रीविश्वकर्मणा ।

तस्मात् सर्वं प्रयत्नेन तत्र यत्नो विधीयताम् ॥ २७ ॥

॥ इति बिम्ब पूजा स्वरूपम् ॥

प्रतिमार्थं काष्ठपाषाणपरीक्षा

निर्मलेनारनालेन विष्टर्या श्रोफले न वा ।
विलिप्तेऽश्मनी काष्ठे वा प्रकटं मङ्गलं भवेत् ॥ १ ॥

मधुभस्म गुण व्योम—कपोतसदृशप्रभैः ।
माञ्जिष्टैरुणैः प्रोतिः कपिलैः शामलैरपि ॥ २ ॥

चित्रैश्च मण्डलैरेभिरन्तर्ज्ञेया यथा क्रमम् ।
खद्योतो वालुकारक्तभेकाम्बुगृहगोधिका ॥ ३ ॥

॥ इति काष्ठपाषाणपरीक्षा ॥

श्रीसत्यविजयस्मारकजैनग्रन्थमाला तरफथी—

प्रसिद्ध थयेला पुस्तको

अमारा भेटना पुस्तको मंगावनारे ते ठेकाणे लखेली
पोस्टनी टीकीट मोकलवी.

पोस्टनी टीकीट.

१ संयमश्रेणिगर्भित महावीरर वन.	भेट ०-०-६
२ जम्बूद्वीपममास सटीक.	भेट ०-०-६
३ उपधानविधि पत्राकारे.	भेट ०-२-०
४ अन्ययोगव्यवच्छेदद्वारिंशिका अवचूरिस.	भेट ०-१-०
५ पांडवचरित्र महाकाव्य पत्राकारे.	रु. १-४-०
६ षष्ठिशतक्रप्रकरण सटीक. मूल कर्ता नेमिचंद्र. टीकाकार महोपाध्याय गुणरत्नगणि.	भेट ०-६-०
७ सत्यहरिश्चन्द्रप्रबन्ध पत्राकारे.	भेट ०-३-०
८ जिनगुणस्तवनावली. सा० भेट.	गृहस्थ ०-४-०
९ पोसहविधि.	भेट ०-१-०
१० उपदेशरत्नकोषादि	०-०-६
११ अम्बडचरित्रपद्य	०-३-०

—: मलवानुं ठेकाणु :—

श्री सत्यविजय जैनग्रन्थमालाना ओ० सेक्रेटरी—

❀ शा. मोहनलाल डाह्याभाई ❀

ठे. पांचकुवा कापडबजार पारसीचाल-अमदावाद.